

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XIV-тo обикновено Народно събрание.

Трета редовна сесия.

LXXXV заседание, сбота, 12 февруарий 1911 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. Н. Гимиджийски, въ 9 ч. 33 м. прѣди пладне)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: (Звъни)
Засѣданието се стваря.

Моля г. секретаря да провѣри списъка на отсъствающитѣ г. г. народни прѣдставители.

Секретаръ Г. Копринаровъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Василъ Александровъ, Алекси Ангеловъ, Михаилъ Бакърджиевъ, Цаньо Варбаловъ, Андрѣй Вашевъ, Димитъръ Бончевъ, Константинъ Велиновъ, Недѣлко Вельовъ, Петко Войниковъ, Стамо Грудовъ, Йонко Гунчевъ, Георги Данаиловъ, Милошъ Дановъ, Тодоръ Димчевъ, д-ръ Иванъ Дрънковъ, д-ръ Лука Дѣяновъ, Владимиръ Дяковичъ, Василъ Здравевъ, Лазаръ Ивановъ, Тодоръ Икономовъ, Иванъ Инджовъ, Александъръ Каназирски, Никола Коцевъ, Маринъ Кърпаровъ, Ранко Маджаровъ, Василъ Мантовъ, Илия Марковски, Никола Митевъ, д-ръ Ненко Накоевъ, Георги Налашевъ, Илия Паликрушевъ, Паскалъ Паскалевъ, Петъръ Петровъ, Петъръ Пешевъ, д-ръ Стефанъ Поповъ, Драганъ Поповъ, Никола Поповъ, Стефанъ Поповъ, Стоименъ Савовъ, Панчо Стаменовъ, Стефанъ Стефановъ, Теодоръ Теодоровъ, Богданъ Токевъ, Христо Тоневъ, Недѣлко Топаловъ, Никола Холевичъ, Димитъръ Христовъ и Гани Черневъ)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Отсъствуватъ 48 народни прѣдставители; има нужното число налице, за да се състои засѣданието законно.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, съобщавамъ на г. г. народнитѣ прѣдставители, че отъ Министерството на общественитѣ сгради е постѣпилъ законопроектъ за допълнение закона за разширение мрѣжата на българскитѣ държавни желѣзници. Тоя законопроектъ ще бѣде раздаденъ на г. г. народнитѣ прѣдставители и, по тѣхно рѣшение, поставенъ своевременно на дневенъ редъ.

Отъ Министерството на финанситѣ е постѣпилъ законопроектъ за измѣнение и допълнение на закона за приложение на общата митническа тарифа, утвърденъ съ указъ № 275 отъ 17 декемврий 1904 г. Тоя законопроектъ ще бѣде раздаденъ на г. г. народнитѣ прѣдставители и, по рѣшението имъ, поставенъ своевременно на дневенъ редъ.

Отъ Министерството на вѣтрѣшнитѣ работи законопроектъ за свѣрхсмѣтенъ кредитъ отъ 132.000 л.

Тоя законопроектъ ще бѣде раздаденъ на г. г. народнитѣ прѣдставители и, по рѣшението имъ, поставенъ своевременно на дневенъ редъ.

Отъ Министерството на финанситѣ е постѣпилъ законопроектъ за пенситѣ на служащитѣ при изборнитѣ учрѣждения. Тоя законопроектъ ще бѣде раздаденъ на г. г. народнитѣ прѣдставители и, по рѣшението имъ, поставенъ своевременно на дневенъ редъ.

Отъ Министерството на търговията и земледѣлието е постѣпилъ законопроектъ за продаване на нѣкои държавни гори въ Станимашка околия. Тоя законопроектъ ще бѣде раздаденъ на г. г. народнитѣ прѣдставители и, по рѣшението имъ, поставенъ своевременно на дневенъ редъ.

Пристѣпямъ къмъ дневния редъ: продължение разискванията по доклада на парламентарната слѣдствена комисия по издирване и установяване фактитѣ на обвинението срѣщу нѣкои отъ бившитѣ министри отъ кабинетитѣ Р. Петровъ, Д. Петковъ, д-ръ П. Гудевъ.

Има думата г. Александъръ Гиргиновъ, за да продължи рѣчта си.

Д-ръ А. Гиргиновъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Ще ви моля и днесъ да имате търпѣнието, което имахте и вчера, да ме изслушате, за да продължа по онзи въпросъ, който въ сѣщность интересува цѣлото народно прѣдставителство и който въпросъ е сложенъ тукъ за разискване чрѣзъ доклада на парламентарната слѣдствена комисия.

Ако азъ вчера ви посочихъ нѣколко конституции и то нѣкои отъ най-важнитѣ, които сж образци на всички европейски конституции, и ви посочихъ случаи, кждѣто изрично нарушението на законитѣ е посочено като министерско прѣстѣпление, то го направихъ съ цѣль да отбия атакитѣ на онѣзи, които считатъ, че тази идея, разпространявана въ България, е една ересь, че това не е нищо друго, освѣнъ теория на хора съ анархически наклонности, хора, които не знаятъ какво е управление и какъ може една държава да се управлява. Азъ не ви цитирахъ други конституции — конституциитѣ на една Швейцария, на една Белгия, на всички романски държави, дѣто, макаръ и въ конституциитѣ имъ изрично да не е казано, че наруше-

нието на законитѣ е нарушение на конституцията, обаче, безъ изключение, се поддържа, че министърътъ е отговоренъ и за нарушение на законитѣ, че нарушението на законитѣ е и нарушение на конституцията. Азъ се спрѣхъ вчера на ония конституции, въ които изрично е казано това.

Г. Дограмаджиевъ вчера ме задължи да му посоча нѣкои отъ текстоветѣ на тѣзи конституции и азъ, на бърза рѣка, ще цитирамъ конституцията на Унгария, една отъ най-близкитѣ велики държави до насъ, която има голѣмо сродство съ насъ по своето положение близо до Балканитѣ и въ която Унгария отъ дълги години е залегналъ парламентарниятъ режимъ и който, слѣдователно, може въ това отношение да бѣде мѣродавна. И ако азъ ви цитирахъ вчера малки германски държавици, въ които нѣма парламентаренъ режимъ, и въ които въпрѣки това стои въ конституцията, че нарушението на законитѣ е нарушение и на конституцията, то направихъ това, за да изтъкна, че даже и въ непарламентарни страни е легналъ този конституционенъ принципъ, отъ който днесъ въ България мнозина привърженици на парламентарния режимъ се страхуватъ. Унгарската конституция въ § 32 казва: „За всѣко дѣяние или разпореждане, което накрѣнява независимостта на държавата, на страната, гаранцитѣ на конституцията, разпорежданията на съществуващитѣ закони, личната свобода и неприкосновеността на собствеността“ — значи, за всички дѣйствия и разпореждания, които сж насочени противъ всички тия работи, а между тия работи има изрично казано „разпорежданията на съществуващитѣ закони“ — „министритѣ се наказватъ“. Мога да ви цитирамъ и други текстове, но считамъ това за излишно; азъ повече направихъ туй, за да изпълня даденото си вчера обещание . . .

Х. Дограмаджиевъ: Отъ коя година е тази конституция?

Д-ръ А. Гиргиновъ: Отъ 1848 г., г. Дограмаджиевъ. Ако знаете откога Унгария има тази конституция, нѣмаше нужда да ме питате.

Х. Дограмаджиевъ: Нашата е по-нова; тя е поправена.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Нашата може да е поправена, но не мислете, че е паднала отъ небето, а още по-малко — налиятъ конституционенъ режимъ е падналъ отъ небето. Г. г. народни прѣдставители! Въ нашия докладъ има посочени закононарушения, които ние искаме да квалифицираме като министерски прѣстѣпления, и ние не правимъ това отъ любовъ къмъ изкуството, а отъ съзнание, че дѣйствително такива дѣяния не могатъ да се квалифициратъ друго-яче, освѣнъ като нарушение на конституцията. Нарушение на конституцията може да има случайно, може да има по небрѣжностъ извършено, може да има злоумишлено извършено, и когато ние квалифицираме извѣстни прѣстѣпни дѣяния като умислени, ние едновременно констатираме, че онзи, който съ умисълъ е нарушавалъ конституцията, е направлявалъ своитѣ дѣйствия къмъ постигането на една забранена отъ закона цѣль. И ето защо всички дѣяния, изнесени въ нашия докладъ, като извършени отъ бившитѣ министри, се дължатъ на прѣстѣпни мотиви; ние доказваме, че тукъ има съзнателни министерски прѣстѣпления, насочени къмъ една опрѣдѣлена цѣль. Нѣма закононарушение, което да не е извършено и да не е посочено въ нашия докладъ, като стояне въ свръзка съ постигането на извѣстна цѣль; всичкитѣ закононарушения — азъ твърдя туй най-категорично — посочени въ нашия докладъ, сж извършени отъ респективнитѣ министри съ огледъ

да се фаворизиратъ извѣстни трети лица, като въ замѣна на това се оцѣтятъ държавнитѣ интереси. Изключение прави само обвинението по суспендирането закона за чиновницитѣ, което въпрочемъ тоже е извършено съ цѣль, да се осигурятъ на правителството законодателнитѣ избори прѣзъ 1903 г. Слѣдователно, въ нашия докладъ нѣма нито едно закононарушение отъ формаленъ характеръ, а всички сж отъ сжществено значение, защото прѣди всичко накрѣняватъ интереситѣ на държавното съкровище. И ако изтъкваме, че всичкитѣ министерски дѣяния сж насочени къмъ една врѣдна за държавата цѣль, то това го правимъ, за да посочимъ, че тѣ сж извършени въ една система, врѣдна за интереситѣ на държавата, система, която трѣбва да се квалифицира отъ едно народно прѣдставителство като прѣстѣпна по чл. 155 отъ конституцията и която трѣбва да повлече слѣдъ себе си основаването на единъ държавенъ съдъ. Ние сжщеврѣменно даваме и данни на онѣзи, които искатъ да се докаже, че министритѣ, заедно съ умисѣла, който тѣ сж проявили при извършването на своитѣ дѣяния, сж се ръководили отъ една прѣстѣпна система, че има, слѣдователно, систематически закононарушения. Въ случая ние имаме много повече отъ това, което би изисквала, напр., юриспруденцията на българския държавенъ съдъ. Защото въ 1903 г. държавниятъ съдъ — азъ дължа да спомена това прѣдъ народното прѣдставителство — осъди членовѣтъ на бившия Министерски съветъ за това, защото по единъ търгъ, нестанахъ по редовенъ начинъ, т. е. съ тайна конкуренция, а станалъ по доброволно съгласие, е била дадена направата на желѣзнитѣ хамбари. Вие виждате, слѣдователно, инкриминирано само едно дѣяние, извършено въз основа на едно постановление, взето отъ Министерския съветъ; въпрѣки това, обаче, макаръ и еднично това дѣяние на Министерския съветъ, макаръ и да не е могло да се констатира, че е съпроводено отъ други дѣяния на Министерския съветъ отъ подобенъ характеръ, слѣдователно, безъ то да е поставено въ нѣкаква си система, то бидѣ квалифицирано отъ държавния съдъ като министерско прѣстѣпление по чл. 155 отъ конституцията, и тримата обвиняеми министри, които бѣха изправени прѣдъ държавния съдъ по това дѣяние — макаръ и само трима, а е имало още трима или четирма членове на Министерския съветъ, които не сж били изправени въ него моментъ прѣдъ държавния съдъ — бидоха осъдени за това закононарушение. Ще ви цитирамъ сжщеврѣменно другъ случай, когато на Deutsche Levante-Linie сж давани субсидии по единъ начинъ, противенъ на чл. 84 отъ закона за отчетността по бюджета; вие виждате единъ фактъ, който, може-би, по нашето схващане и по схващането на мнозина отъ насъ тукъ присѣтствующи, да е маловаженъ, но, въпрѣки това държавниятъ съдъ квалифицира това дѣяние, отпущането на субсидиитѣ на Deutsche Levante-Linie като прѣстѣпно и всичкитѣ министри, които бѣха подведени като виновни за туй прѣстѣпление, бидоха осъдени.

Рекохъ да цитирамъ тия случаи изъ нашето минало, за да видите и се убѣдите всички, че ние смо били въ туй отношение по-взискателни, и че ние не сме искали отъ любовъ къмъ изкуството да квалифицираме извѣстни дѣяния като прѣстѣпления. За да потвърдя моята теза, че закононарушенията, които сж изтъкнати отъ насъ като министерски прѣстѣпления, сж илюстрирани като такива само въ ония случаи, кждѣто има врѣда за държавното съкровище и кждѣто има система за нарушаване на законитѣ, азъ ще се спра на нѣкои отъ обвиненията на слѣдствената комисиия.

На първо мѣсто ще ми позволите да обърна вашето внимание върху въпроса за печатането изданията на Дирекцията на статистиката въ частни

печатници. Това, което ние изнасяме въ допълнение на изложението въ доклада на изпитателната комисия, което по-рано е било прѣдметъ на разслѣждане на двѣ административни анкетни комисии, назначени отъ министъра на търговията и земледѣлието, всичко това не е нищо друго, освѣтъ едно прѣстѣпление, замислено и изпълнено въ противорѣчие съ конституцията, съ всички дѣйствующи обикновени закони въ страната, засѣгващи случаитѣ на отпечатването произведенія на статистиката, и което въ резултатъ е причинило на държавата огромни щети, изчислени и констатирани по най-положителенъ начинъ.

Г. г. народни прѣдставители! Прѣзъ 1904 г. тогавашниятъ новъ директоръ на статистиката завързва особени сношения съ печатаря Тане Пѣевъ — прѣдставителъ на печатницата „Новъ вѣкъ“, която печатница, по свѣдѣніята, които събра парламентарната слѣдствена комисия, освѣтъ че е служила като партийна печатница на народно-либералната партия, била е сѣщеврѣменно и частно притежание на г-жа Стамболова по наслѣдство отъ нейния покоенъ мъжъ Стефанъ Стамболовъ. Прѣзъ 1904 г. се създаватъ тѣзи връзки между Дирекцията на статистиката и между Тане Пѣевъ, човѣкъ близкъ до тогавашния фактически шефъ на болшинството въ Народното събрание, покойниятъ Димитъръ Петковъ, човѣкъ близкъ сѣщеврѣменно и на г. Геннадиева. И когато още въ началото на 1904 г. почватъ да се опитватъ да печататъ изданията на Дирекцията на статистиката въ частни печатници, тогава Министерството на търговията и земледѣлието и Дирекцията на статистиката се натъкватъ на мѣжнотни, произхождащи отъ чл. чл. 41 и 43 отъ закона за публичнитѣ търгове, споредъ които не е могло да се правятъ порѣчки въ печатницата на Тане Пѣевъ, безъ спазването извѣстни формалности: безъ да се назначаватъ редовни тържни комисии, безъ да се вземе разрѣшение отъ Министерския съвѣтъ за порѣчки, по-големъ отъ двѣ хиляди лева и т. н. И отъ нашия докладъ вие виждате, че първоначално сѣ направени нѣколко порѣчки, макаръ по-малки отъ двѣ хиляди лева, но всички свързани въ едно по врѣме, цѣль и прѣдназначение: имало се е прѣдвидъ само единъ печатаръ — Тане Пѣевъ; обаче явили сѣ се още трима други, които сѣ дѣйствували заедно съ Пѣева, но това сѣ имена и лица подставени — обстоятелство, което никой не може да отрече, защото то е напълно установено отъ множество данни. Порѣжкитѣ сѣ били разпрѣдѣлени между четирма души, защото е трѣбвало да се заобиколи законътъ. И когато виждатъ, че не може по-нататѣкъ да се кара по такъвъ начинъ, защото ако това единъ пътъ се направи, втори пътъ е мѣчно, трети пътъ е по-мѣчно, а четвърти, пети или десети пътъ е, може-би, невъзможно — защото не е току-така лесно да се намиратъ подставени лица и да спазватъ всички формалности за всѣки случай — изнамира се една спасителна формула. Г. Геннадиевъ внася единъ докладъ въ Министерския съвѣтъ, въ който изрично казва: „Моля Министерския съвѣтъ да разрѣши на Дирекцията на статистиката да печата всичкитѣ свои издания и въ частни печатници, обаче безъ да се спазватъ формалноститѣ на чл. чл. 41 и 43 отъ закона за публичнитѣ търгове“. Това го подписва единъ министъръ Геннадиевъ, който на врѣмето си е билъ юристъ на Министерския съвѣтъ, както се изразяватъ нѣкои. Той подписва единъ докладъ до Министерския съвѣтъ, съ който се иска да се суспендиратъ нѣкои постановления на закона за публичнитѣ търгове, и го подписва безъ двоумѣние. Да-ли министъръ Геннадиевъ е билъ подведенъ, ние не можемъ да знаемъ. Обаче едно е констатирано: че докладъ на г. Германова, директоръ на статистиката, до г. Генадиева, съ който докладъ да иска да се ходатайствува прѣдъ

Министерския съвѣтъ за суспендиране на законъ, нѣма. Г. Генадиевъ възражава, обаче: „Виждате, че моятъ докладъ е написанъ върху бланка на Дирекцията на статистиката“. Не зная, доколко това обстоятелство може да има значение; въ случая за мене е важно, кой е авторъ на доклада и друго, че г. Генадиевъ, който знае да чете доклада си и който знае сѣщеврѣменно устно да го разяснява прѣдъ Министерския съвѣтъ, е подписалъ единъ докладъ, съ който се иска да се суспендиратъ закони въ България, единъ докладъ, съ който иска отъ Министерския съвѣтъ да се извърши посегателство срѣщу конституцията, като се прѣнебрѣгне чл. 44 отъ нея, който казва: по никой начинъ не могатъ да се отменятъ българскитѣ закони, безъ да има вотиранъ надлеженъ законъ отъ Народното събрание. Вие виждате, слѣдователно, какъ се почва прѣстѣплението, за което говори слѣдствената комисия; то е почнато още отъ мартъ 1904 г. На 3 мартъ се внася този докладъ въ Министерския съвѣтъ; Министерскиятъ съвѣтъ държи постановление така, както иска г. Генадиевъ, и му дава слѣдното разрѣшение: Вис, отсега-нататѣкъ можете да печатате въ частни печатници всичкитѣ издания на Дирекцията на статистиката въ всѣкакъвъ размѣръ, безъ ограничение, безъ срокъ, безъ да съблюдавате нѣкаква мѣрка въ цѣнитѣ, безъ да се поставятъ каквито и да било ограничения; просто се казва, че министърътъ на търговията може да печата всички статистически издания по стопански начинъ, въ която ще частна печатница. Слѣдъ това разрѣшение се почва онази манипулация, която ние считаме, че трѣбва да се инкриминира отъ Народното събрание. Виждате, слѣдователно, да-ли може да се говори, че тукъ има извършено прѣстѣпление; да-ли не е виновенъ тукъ г. Генадиевъ, който, благодарение на своята дарба да говори — обаче, често пъти се увлича — иска да отвлѣче вниманието на слушателитѣ си, отъ важнитѣ работи и да го прѣнесе на маловажнитѣ. Азъ бихъ могълъ да посоча на г. Генадиева повече отъ 40 невѣрности, които той е казалъ по въпроса за статистиката тукъ, когато първи пътъ бѣше призованъ да дава обяснения въ Народното събрание. Азъ нѣма да ги цитирамъ, но ако нѣкой ме прѣдизвика, бихъ му ги наброилъ — тѣ сѣ събрани тукъ, при мене — и мога да му кажа туй, което е въ сѣщностъ, което се установява отъ държавната архива, и въ която, слѣдователно, не може да има съмнѣние. Г. Генадиевъ, благодарение на своята дарба, може да увлича и хората и себе си, та често най-важния пунктъ изоставя въ рѣчьта си. Обръщамъ вниманието ви на постановлението на Министерския съвѣтъ отъ 3 мартъ 1904 г. Елате да ви го покажа да го четете и всѣки съ собственъ разумъ да разсѣди, може ли по такъвъ начинъ, съ такъвъ докладъ на единъ министъръ, да се суспендиратъ формалноститѣ на единъ законъ, създаденъ отъ Народното събрание, само съ единствената цѣль да се бранятъ интереситѣ на държавното съкровище, да се създадатъ гаранции да не може да се ограбва държавата?

Възъ основа на това постановление отъ 3 мартъ — постановление I на Министерския съвѣтъ — се започватъ порѣжкитѣ; не е една порѣчка, не сѣ и двѣ, не сѣ и три или четири — тѣ сѣ десетки порѣчки и възлизатъ на една сума повече отъ 100 хиляди лева, само възъ основа на това постановление на Министерския съвѣтъ. Г. Генадиевъ, когато първия пътъ даваше обяснения тукъ, прѣдъ Народното събрание, каза приблизително: „Азъ внесохъ такъвъ единъ докладъ въ Министерския съвѣтъ; Министерскиятъ съвѣтъ дѣйствително издаде едно постановление, но азъ не си служехъ съ това постановление; нѣма такива порѣчки, които да сѣ правени възъ основа на това суспендиране на закона, за което вие ме обвинявате. И даже, когато се внесе докладътъ, мислѣше се, че порѣжкитѣ нѣма да бж-

да въ по-големи отъ двѣ хиляди лева, а ще бждатъ подъ двѣ хиляди лева, както изисква чл. 41, ако се не лъжа, отъ закона за публичнитѣ търгове. Въ дѣйствителностъ ние не правихме никакви поръчки въз основа на туй постановление, съ което се суспендира законътъ за публичнитѣ търгове; и че не сме правили тия поръчки, доказва слѣдния фактъ: още прѣзъ 1904 г. сключихме единъ и прѣзъ 1905 г. сключихме другъ контрактъ и въз основа, каза, на тия контракти ние правѣхме своитѣ поръчки. Г. г. народни прѣдставители! Не знамъ, да-ли г. Генадиевъ е билъ въ невѣдѣние, да-ли е билъ заблуждаванъ или е говорилъ тѣзи работи тукъ, въпрѣки че знаеше много добръ, какъ са от работата. Има повече отъ 50 поръчки, направени безъ контрактъ, които възлизатъ, както казахъ, на 100 и нѣколко хиляди лева, между които има поръчки, по-големи отъ двѣ хиляди лева, на сума повече отъ 80 хиляди лева — сумата точно е показана въ доклада на слѣдствената комисия; между тѣзи поръчки има такива, които възлизатъ по на 12 и 16 хиляди лева едната. Слѣдователно, твърдението на г. Генадиева, че не сж правени поръчки въз основа суспендирацето на закона за публичнитѣ търгове, е твърдение невѣрно; твърдението му, сжщеврѣменно, че тѣ сж мислѣли, какво поръжитѣ ще бждатъ по-малки отъ двѣ хиляди лева, е сжщо невѣрно, защото има повече отъ 16 поръчки, които надминаватъ двѣ хиляди лева. И за доказателство, че всичко туй е станало съ знанието на г. Генадиева, служатъ слѣднитѣ обстоятелства. Директорътъ г. Германовъ, слѣдъ като узнава разрѣшението на Министерския съвѣтъ, че се е суспендиралъ тоя и тоя членъ отъ закона за публичнитѣ търгове, дава три докладни записки на г. Генадиева и му казва: „Г. министре, въз основа на постановлението на Министерския съвѣтъ отъ 3 мартъ 1904 г. моля Ви да ми разрѣшите да почна да прави поръчки въ печатницата на Тане Пѣевъ за формуляритѣ на тия и тия статистики“. Г. Генадиевъ пише отгоръ: „Одобрявамъ“, и г. Германовъ курдисалъ машината и трѣгналъ да прави поръчки. Дава една втора докладна записка сѣ въ сжщото врѣме: „Г. министре, въз основа на постановлението на Министерския съвѣтъ отъ 3 мартъ 1903 г. моля Ви да ми разрѣшите да печатамъ въ печатницата на Тане Пѣевъ формуляритѣ на още тия и тия статистики“; г. Генадиевъ пакъ пише отгоръ: „Одобрявамъ“ и г. Германовъ прави своитѣ поръчки. По-нататкъ г. Германовъ дава една трета докладна записка, съ която моли, щото формуляритѣ за статистиката по военнитѣ набори или не знамъ каква статистика да се печататъ пакъ по сжщия начинъ. Вие виждате, слѣдователно, че не само поръжитѣ по своята сжщностъ сж имали за база постановлението на Министерския съвѣтъ, но вие виждате сжщеврѣменно отъ тия докладни записки на г. Германова, които сж били одобрени отъ г. Генадиева, че поръжитѣ сж почнати и направени изключително въз основа на извършеното суспендиране на закона за публичнитѣ търгове.

По-нататкъ, г. г. народни прѣдставители — азъ искамъ да бѣда бързъ и да свърша по-скоро, за да не ви отнемамъ врѣмето — въ 1904 г. Дирекцията на статистиката намислюва да сключи единъ контрактъ, да се печататъ всички „статистики“ въ печатницата на Тане Пѣевъ. За да поясня, какво въ случая е „статистики“ въ различие отъ „формуляритѣ“, ще кажа, че голѣмитѣ книги на Дирекцията на статистиката сж статистики, а формуляритѣ сж отдѣлнитѣ бланки или, въобще, допълненията къмъ тия статистики, които служатъ като материалъ, въз основа на който се изработватъ отпослѣ голѣмитѣ издания на Дирекцията на статистиката. Та прѣзъ 1904 г. се сключва контрактъ не за формуляритѣ, а за ста-

тистикитѣ. Всичкитѣ формуляри сж били давани за печатане на Тане Пѣевъ въз основа на тритѣ докладни записки и въз основа постановлението на Министерския съвѣтъ отъ 3 мартъ 1904 г., прѣзъ 1903 и 1904 г., плащани чакъ до 1907 г. съ платежни заповѣди сѣ въз основа постановлението на Министерския съвѣтъ, безъ да има контрактъ.

Контрактътъ за печатане на статистикитѣ е сключенъ прѣзъ 1904 г. Какъвъ е този контрактъ? Г. г. народни прѣдставители! Този контрактъ е сключенъ по единъ своеобразенъ начинъ. За да се сключи такъвъ единъ контрактъ за три години е трѣбвало не прѣмѣнно да се изпълнятъ прѣдписанията на чл. чл. 43 и 41 на първо мѣсто отъ закона за публичнитѣ търгове и, защото не сж искали да изпълнятъ тия прѣдписания или, въобще, защото сж мислѣли, че не могатъ да изпълнятъ прѣдписанията на закона и могатъ както щатъ да си сключатъ контракта, г. Германовъ внася въпроса при министра и казва: „Въ съгласие съ постановлението на Министерския съвѣтъ отъ 3 мартъ 1904 г. азъ моля, г. министре, да оформимъ тая работа съ единъ контрактъ“. Това не е нищо друго, освѣнъ канализиране на оная работа, която е извършена по-напрѣдъ безъ контрактъ, безъ да се правятъ сега отдѣлни поръчки. Хората искали да я канализиратъ и за тая цѣль подписватъ единъ контрактъ, който е, обаче, отрицание на закона, който има въ себе си чудновати постановления, за които Сметната палата не може да намѣри думи, за да изрази очудването си, дѣто е могло да се създаде такъвъ единъ контрактъ въ България. Прѣди всичко печатането статистическитѣ издания е било отдадено на Тане Пѣевъ съ контрактъ, безъ да е имало надлежната тържна комисия. Г. Генадиевъ твърди, че е имало такава. Това не е вѣрно. Защо? Защото г. Германовъ събралъ офери отъ нѣколко печатари, праща ги на окръжния управител и казва: „Г. управителю, кажете коя е най-низката цѣна“. Това не е редовенъ търгъ; безъ да види, какви сж тържнитѣ книжа, да-ли е имало обявление, да-ли е имало поемни условия, както това изисква законътъ за публичнитѣ търгове, никаква тържна комисия не може да се произнесе. Въ случая нѣма нищо подобно. Може ли, слѣдователно, да се мисли, че има единъ търгъ? Даже нѣма търгъ по доброволно съгласие. А другъ е въпросътъ, да-ли въобще тукъ е допустимъ търгътъ по доброволно съгласие. Търгъ по доброволно съгласие не е могло да има и въ този случай, защото работата не е била нито артистична, нито техническа, защото самъ г. Генадиевъ признава, че г. Тане Пѣевъ е вземалъ тѣзи статистики да ги печата, но той е печаталъ такива за една малка сума въ своята печатница, а останалитѣ ги е давалъ на този и този печатаръ. Между тѣзи печатари вие видѣхте ли нѣкой, който да печата артистични работи? Това сж най-обикновенитѣ печатари въ София, слѣдователно не е могло да се счита, че по чл. 40 отъ закона за публичнитѣ търгове е могло да се извърши тукъ единъ търгъ по доброволно съгласие. Това нѣщо е констатирано отъ Сметната палата. А най-важното — ние установихме връзката на този контрактъ съ въпросното постановление на Министерския съвѣтъ за суспендиране на закона. Г. г. Германовъ и Генадиевъ въ сжщностъ не сж имали нужда отъ този контрактъ; тѣ сж могли да си послужатъ съ постановлението на Министерския съвѣтъ отъ 3 мартъ 1904 г. и да дѣйствуватъ безъ контрактъ. Г. Германовъ, по своя инициатива — какъ е допѣлъ до тая щастлива идея, не зная — рекълъ да постави работата на здрави основи и вие виждате, че това е извършено доста успѣшно. Но това систематизиране на работата е и по-подозрително и по-прѣстѣпно. Защо? Защото въ този контрактъ има клаузи, които създаватъ облаги само на Тане Пѣевъ и които сж могли да му гарантиратъ и прѣзъ 1908 и 1909 г., както изплащането на старитѣ поръчки отъ страна

на държавата, така и да се създаде право на печатаря за всички нови поръчки на статистиката. Това е смисълът на контракта. И нека ви съобща факта, че, пръв във време на демократическото управление, Дирекцията на статистиката, макар и да е имала нов директор, не е могла да се освободи от контрактните си задължения чак до септември 1909 г. И пръв 1908 и пръв 1909 г. сж станали известни плащания на Тане Пфев, защото човъкът е имал единствения контракт и въз основа на него е изпълнявал поръчките. Как сж правени тия поръчки, никой тогава не е могъл да констатира. Трбвало е, следователно, да се изплащат, защото сръщу тях сж били поети по-рано задължения от страна на държавата. После, когато дойде финансовата ревизия в 1909 г. и се констатираха всичките тия фалсификации и прѣстѣпления и незаконно даваните поръчки, и че липсва въобще задължение за държавата, тогава се спрѣха и изплащанията. Вие виждате, че този контракт е направен съвсѣм явна цѣль да се облагодѣтелствува печатарят и да се обвърже държавата за дълги врѣмена. Въ този контракт има една чудновата клауза: (Чете) „Чл. 12. Въ случай че поради нуждитѣ на работящитѣ се статистици, надлежнитѣ чиновници на Дирекцията на статистиката не могат да смогнат да прѣглеждат и прѣдават статистическите материали, съгласно § 11, Тане Пфев се освобождава от задължението, прѣвидѣно въ § 5“. Въ § 5 има едно задължение, което не е съществено. Но по-нататък — това е важното — (Чете) „Ако министърът на търговията и земледѣлието отнеме по каквито и да е причини от Тане Пфев прѣди срока, означен въ § 1“ — а той е единствено, който се дава, когато се ангажира известна работа, и ако се констатира, че работата е ангажирана съ едно писмо от Дирекцията на статистиката, тази работа не може да се отнеме от печатницата, тя може да се печата три-четири години; понеже държавата е била ангажирана до въпросния срок чрѣз писмо от Дирекцията на статистиката, слѣдва, че даже слѣд изтичането на тригодишния срок по контракта, държавата е трбвало пак да печата своитѣ издания въ печатницата на Тане Пфев. Та нека продължа. Въ контракта се казва: ако министърът на търговията отмени тѣзи именно дадени работи за печатане, Министерството на търговията и земледѣлието се задължава да обезпечи печатаря за цѣлата работа — около 1.500 коли по 20 л. на кола. Вие виждате, какво постановление има въ този контракт. Той е, следователно, създаден, за да се създадат специални задължения за държавата и, въ случай на разтурване на контракта, да може да се искат от държавата, съгласно чл. чл. 58 и 59 от публичнитѣ търгове, врѣди и загуби. И този чл. 12 прѣдставлява флагрантно нарушение на закона за публичнитѣ търгове — чл. чл. 58 и 59 — и това го констатира същеврѣменно и Смѣтната палата. На-да-ли въ другъ нѣкакъв български контракт сж се поемали подобни задължения — по 20 л. на 1.500 коли обезщетение. Смѣтайте вие, каква сума прави. Онова, което той ще изврши, ще си го вземе, ще си получи слѣдующето, но той ще получи и за онова, което щѣл да изврши, и за това ще получи по 20 л. на 1.500 коли. Следователно, вие виждате, че контрактът е почнат по единъ беззаконен начинъ, почива върху беззаконна основа, съдържа въ себе си беззаконни постановления и фаворизации зарад прѣдприемача. Този контракт, самъ по себе си, игнорира постановленията на закона за публичнитѣ търгове и на закона за отчетността по бюджета. Въ него нѣма никакви гаранции; при неговото създаване и за неговото изпълнение не сж се прѣвидѣли условия, които да гарантират интереситѣ на държавното съкровище.

По-нататък, пръв 1905 г., Дирекцията на статистиката, слѣд като е видѣла добритѣ резултати отъ

първия контрактъ на 1904 г., рекла е да сключи втори контрактъ само за формуляритѣ, който контрактъ по нищо не се различава отъ оня, за който говорихъ.

Слѣдователно, дѣйствиата на бившия министър на търговията и земледѣлието, г. д-ръ Генадиевъ, се инкриминират: затова, че е внесъл въ Министерския съветъ докладъ, съ който иска, върху разпорежданията на чл. 44 отъ конституцията, да се суспендират разпорежданията на закона за търговетѣ, което Министерскиятъ съветъ е разрѣшил; затова, че той е сложил резолюция върху третѣ докладни записки на директора на статистиката, по силата на която резолюция сж били направени поръчки, съ които е било приведено въ изпълнение постановление I на Министерския съветъ отъ 3 мартъ 1904 г. за суспендиране на закона за публичнитѣ търгове. По-нататък ние инкриминираме дѣйствиата на г. Генадиева затова, че той е подписалъ два контракта, които сж отрицание на законоположенията въ закона за публичнитѣ търгове — законоположения, имѣющи за цѣль да гарантират интереситѣ на държавата. Тѣзи именно противозаконни контракти сж сключени: единиятъ пръв 1904 г., другиятъ пръв 1905 г., както обяснихъ прѣди малко. Ние отиваме по-нататък. Г. Генадиевъ, като министър на търговията и земледѣлието, е прѣдизвикал и турил въ дѣйствие едно арбитражно рѣшение, което е било оправдателен документъ за платежнитѣ заповѣди, възлизающи на една сума отъ 500.000 л. Както казахъ, това арбитражно рѣшение е било прѣдизвикано отъ министъръ Генадиева и същеврѣменно е било турено въ дѣйствие отъ него. Това рѣшение, прѣди всичко, е било насочено противъ интереситѣ на държавното съкровище. На първо мѣсто трбва да отбѣлжа, че това арбитражно рѣшение е било видоизмѣняване на контракта, и, следователно, ако то е трбвало да бѣде турено въ дѣйствие, нужно е било да бѣде одобрено прѣдварително отъ Министерския съветъ. Дирекцията на статистиката съ контрактъ отъ 1904 г. дава на г. Тане Пфев да печата статистики. Въ този контрактъ се казва — и въ прѣдложението на г. Пфева е казано — че Пфев ще печата всичките издания на Дирекцията на статистиката съ 10% по-долу отъ цѣнитѣ на Държавната печатница. Вие виждате, следователно, че контрактът е сключен въз основа цѣнитѣ на Държавната печатница и че е поето задължение отъ г. Тане Пфев да печата всичките издания на статистиката, извршени въз основа на този контрактъ — както казахъ — по цѣнитѣ на Държавната печатница. Какво, обаче, излиза? Понеже въ контракта била уговорена цѣната за 1.000 екземпляра на всѣка една отдѣлна статистика и понеже по-послѣ Дирекцията на статистиката почувствувала нужда да се печатат отдѣлни статистики не само въ 1.000 екземпляра, ами въ 2, 3, 4 хиляди и пр. екземпляра, появилъ се въпросъ, какъ ще се плаща втората, третата, четвъртата хиляда. Отъ контракта и отъ прѣдложението на г. Тане Пфев е било много ясно да се разрѣши въпросътъ, какъ трбва да се плаща втората, третата и четвъртата хиляда. Имало е една комисия, назначена съ цѣль да се произнесе, какъ да се плащат печатанитѣ въ повече отъ 1.000 екземпляра. Комисията казва: „Като имаме прѣдъ видъ контракта, като имаме прѣдъ видъ задълженията на г. Тане Пфев и като имаме прѣдъ видъ какви сж цѣнитѣ на Държавната печатница, казваме 30 и толкова лева за нова хиляда“. Само по 34 л. повече, ако се не лѣжа въ цифрата, трбва да се плаща на г. Тане Пфев за тиража и хартия, въ слѣдствие печатането на втората, третата и т. н. хиляда. Колкото повече хиляди има, толкова пѣти по 34 л. Г. Тане Пфев не е останал доволенъ отъ тая цѣна, и въпросътъ е билъ изнесенъ прѣдъ министъра на търговията и земледѣлието. Г. министърът на търговията и земледѣлието Генадиевъ вика отъ

Държавната печатница директора г. Жебаровъ и му казва: „Каква е тая работа; Вие трѣбва да я уредите съ г. Тане Пѣевъ; гледайте да се спогодите“ и пр., и дайте инструкции на Жебарова — за това свидетелствува факторътъ на Държавната печатница г. Ловричъ, понеже г. Жебарова не можахме да разпитаеме, защото нѣмахме време.

Слѣдъ получаването на инструкцията отъ министра, двамата тѣ, Жебаровъ и Ловричъ, заедно съ директора на статистиката се конституирали въ нова комисия, която рѣшава да се плаща по 62 л. на втората, третата и т. н. хиляди. Така вече г. Пѣевъ получава едно арбитражно рѣшение отъ комисията и се изтълнява волята на оногози, който иска да покровителствува г. Пѣева. Това арбитражно рѣшение е турено въ дѣйствието отъ министра на търговията и земледѣлието г. Генадиевъ, и това туряне въ дѣйствието е противно на държавните интереси и на закона, а то е послужило, за да се взематъ — по изчисленията на финансовитѣ ревизори — 140.000 л. повече отъ държавата. Това арбитражно рѣшение не е трѣбвало да бѣде турено въ дѣйствието отъ г. Генадиева защото, защото контрактътъ е забранявалъ това нѣщо. Вие сега виждате, има ли тукъ прѣстъпление или нѣма, щомъ като се е турило въ дѣйствието едно арбитражно рѣшение, което измѣнявало контракта, което е противорѣчело на контракта, което е противорѣчело на закона и съ което чувствително сж били накарнени интереситѣ на държавното съкровище. Сега, питамъ азъ: слѣдъ като е било прѣдизвикано и турено въ дѣйствието това арбитражно рѣшение отъ самия министъръ на търговията и земледѣлието; слѣдъ като възъ основа на него сж били издадени и изплатени платежни заповѣди на сума около 500.000 л.; слѣдъ като държавното съкровище по тоя начинъ е прѣтърпѣло загуби въ размѣръ на 140.000 л., може ли и не трѣбва ли това рѣшение на г. Генадиева да се инкриминира?

Н. Дѣйковъ: Г. Гиргиновъ! Моля Ви се; установено ли е на каква цѣна Тане Пѣевъ е печаталъ при другитѣ печатари?

Д-ръ А. Гиргиновъ: Г. Дѣйковъ! Установено е, че г. Тане Пѣевъ е печаталъ въ други печатници.

Н. Дѣйковъ: На каква цѣна?

Д-ръ А. Гиргиновъ: Това не сме установили, но всичкитѣ сж печатали съ по-долна цѣна, защото г. Тане Пѣевъ е трѣбвало да се ползува отъ всички порѣчки, нему другитѣ печатари сж работили срѣщу по-низки цѣни, а Дирекцията на статистиката му е изплащала съ по-големѣ цѣни. Тази афера е сложна, трѣбва да се изслѣдва, и слѣдъ това ще имаме още по-големѣ подробности. Но близко до акъла е, че г. Тане Пѣевъ не е щѣлъ да взема отъ статистиката работа и да я дава на другитѣ печатари, безъ да има и самъ той извѣстна полза; разликата между цѣнитѣ на Дирекцията на статистиката и тия на другитѣ печатари е отивала въ полза на г. Тане Пѣевъ.

А. Димитровъ: Тане Пѣевъ отъ печатницата въ Габрово е получавалъ по 20 л. възнаграждение за всѣка кола; той е давалъ на тая печатница да се печататъ нѣкои статистики.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Бившиятъ министъръ на търговията и земледѣлието г. Генадиевъ е извършилъ и слѣдующето дѣйствието, което трѣбва да се инкриминира. Тригодишниятъ срокъ на първия контрактъ отъ 1904 г. е билъ изтекълъ прѣзъ августъ мѣсецъ 1907 г. Чакъ въ края на 1907 г. — когато е билъ изтекълъ срокътъ на този контрактъ — г. Генадиевъ,

за да фаворизира печатаря Тане Пѣевъ, като му даде възможностъ да се възползува отъ контрактнитѣ задължения на държавата и за по-големъ срокъ отъ три години, е внесълъ въпроса въ Министерския съвѣтъ, за да разрѣши да се продължи срокътъ на контракта отъ 1904 г. И по тоя начинъ съ доклада на министъръ Генадиева и съ постановлението — одобрение на Министерския съвѣтъ — се нарушава наново законътъ за публичнитѣ търгове, като се продължава срокътъ на единъ контрактъ, който не е могълъ да има срокъ по-големъ отъ три години. Вие виждате, слѣдователно, едно ново дѣйствието, което е имало за цѣлъ да фаворизира печатаря Тане Пѣевъ и да се накарнати интереситѣ на държавата.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ се постаряхъ набързо, бѣгло, безъ подробности, безъ да ви отечавамъ да изброя дѣйствието, извършени отъ г. Генадиева по печатането изданията на статистиката въ частни печатници, които дѣйствието могатъ и трѣбва да се инкриминиратъ. По този въпросъ не може да се прѣдполага, че г. Генадиевъ не е могълъ да не знае какви сж разпорѣжданията на законитѣ и какви сж били интереситѣ на държавата. Г. Генадиевъ, който отрече прѣдъ насъ, въ слѣдствената комисия, че не знае на кого принадлежи печатницата „Новъ вѣкъ“, е знаалъ това, защото не може да се прѣдполага, че шефътъ на народно-либералната партия не знае, въ чия печатница се печататъ неговиятъ партиенъ органъ. Както покойниятъ Димитъръ Петковъ, така и г. Генадиевъ сж добри приятели на г. Тане Пѣевъ, още повече на печатницата „Новъ вѣкъ“. Слѣдователно, г. Генадиевъ е могълъ да организира цѣлата работа, и я е организиралъ, като се е турилъ въ услуга на частния печатаръ Тане Пѣевъ и въ разстояние на повече отъ четири години сж давали разни порѣчки, за да се печататъ изданията на статистиката, формуляри и статистики на една сума близо отъ 900.000 л. Този фактъ не може да се отрече отъ никого. И ако бѣ възможно въ тия 3—4 години да се напечататъ издания не за 900.000 л., а за 900.000.000, азъ съмъ убѣденъ, че г. Генадиевъ щѣше да направи и такава порѣчка. Но понеже печатницата на Тане Пѣевъ можнo би могла да напечататъ за повече отъ 900.000 — именно за единъ периодъ отъ три години — вие виждате, че е било физически невъзможно да се накарнати интереситѣ на държавното съкровище въ по-големъ размѣръ. Повече зла умисълъ и зла воля да се нарушаватъ законитѣ въ ущърбъ на интереситѣ на държавата съ огледъ къмъ трети лица, както това се констатира при отдаванетоъ произведенитата на статистиката за печатъ въ частни печатници, не би могло да се измисли, още по-малко да се реализира.

Г. г. народни прѣдставители! Вѣрно е, че всички фалшификации, които цитираме въ нашия докладъ, може-би, да не сж въ прѣка връзка съ резолюциитѣ на г. Генадиева. И ние твърдимъ, че г. Генадиевъ не е архиваръ на Дирекцията на статистиката, и ние знаемъ, че той не е регистраторъ — това е вѣрно — но ние изнесохме всичко това, за да видите, какъ е била организирана всичката тази работа. Той отъ министерството е давалъ всичкитѣ нужни разпорѣждания, а тѣ сж били изпълнявани въ Дирекцията на статистиката, и то по единъ още по-прѣстъпенъ начинъ. За това свидетелствуватъ всичкитѣ ония фалшификации, които сж констатирани досега и които не могатъ да бѣдатъ изличени. Ако има не едно писмо съ фалшифъ номеръ, както каза прѣди време тукъ г. Генадиевъ, до нѣкакъвъ си тетевенски околийски началникъ; ако въпросътъ не се касае само за едно такова писмо, а има повече отъ 50 фалшиви номера и повече отъ 30 съдържания на писма фалшиви и ако всички тѣзи фалшиви съдържания, ну-

мера и писма се отнасят до бързитѣ поръчки на г. Тане Пѣевъ и да нѣма никакви други писма съ фалшиви нумера и съдържания, азъ питамъ: не е ли била тукъ организирана една афера въ Дирекцията на статистиката, въ която афера на първо мѣсто участвува г. министърътъ на търговията, за да се ограби държавното съкровище? По какъвъ начинъ е могълъ да се извърши този грабежъ върху държавното съкровище, освѣнъ само по такъвъ начинъ? Всичкитѣ дѣйствия на г. Геннадиева сж въ свѣзка съ постановлението на Министерския съвѣтъ отъ 3 мартъ 1904 г. Това постановление е било прѣдизвикано отъ едно негово дѣйствие, отъ единъ неговъ докладъ до Министерския съвѣтъ, съ който докладъ той е искалъ да се суспендиратъ законитѣ въ страната. Слѣдъ това се нанизватъ поръчкитѣ, и тия поръчки траятъ нѣколко години. Тукъ, слѣдователно, има едно прѣстъпление, което е почнало отъ 3 мартъ 1904 г. и се е свършило въ края на 1907 г. — едно дълготрайно прѣстъпление за ограбване на държавното съкровище.

Г. г. народни прѣдставители! Ще прѣмина на нѣкои отъ обвиненията за г. генералъ Савова и които той по-прѣди и онзи день тукъ се постара да обори: той отрича да е нарушавалъ законитѣ съ извършването на военнитѣ доставки. На първа рѣка въпросътъ е принципиаленъ и позволете ми да ви занима сж него. А именно: доколко доставкитѣ по военното вѣдомство сж могли да бѣдатъ извършвани съ известни отклонения отъ установенитѣ правила въ закона за публичнитѣ търгове и въ закона за отчетността по бюджета и, слѣдователно, доколко доставкитѣ на г. генералъ Савова сж били правомѣрни, за да нѣма той отговорностъ за систематическото нарушаване на законитѣ въ свѣзка съ причиняване грамадни щети за държавното съкровище. За военнитѣ доставки има единъ специаленъ законъ за снабдяване войската съ прѣдмети за въоръжаване и т. н. Въ чл. 3 отъ този специаленъ законъ за военнитѣ доставки е казано слѣдното: (Чете) „Доставкитѣ на прѣдметитѣ се извършватъ споредъ правилата, изложени въ „закона за публичнитѣ търгове“, съ слѣдующитѣ допълнения и измѣнения: а) въ случай че слѣдъ трикратно произвеждане на търговетѣ за прѣдметитѣ по продоволствието на войницитѣ и конетѣ, за отоплителнитѣ и освѣтлителнитѣ материяли не се явятъ конкуренти, или пъкъ полученитѣ на търговетѣ цѣни сж твърдѣ високи, то съ разрѣшението на военния министъръ войсковитѣ части, учрѣждения или заведения сключватъ контракти по доброволно съгласие“. Слѣдователно, буква а на чл. 3 отъ закона за снабдяване войската съ прѣдмети прѣдвижда една дерогация на постановленията въ закона за публичнитѣ търгове относително военнитѣ доставки, като се казва, че макаръ и да има общи правила за тия доставки, тѣ трѣбва да ставатъ съгласно закона за публичнитѣ търгове; обаче, когато има да станатъ доставки за продоволствие на войницитѣ и на конетѣ, за отоплителни или освѣтлителни материяли, и когато тази доставка е била обявена три пѣти и не сж се явили конкуренти, или пъкъ военниятъ министъръ е счелъ, че тѣзи цѣни, които се получили на тия три пѣти обявенъ търгъ, сж били високи, въ такъвъ случай, съ разрѣшението на г. военния министъръ, може да се извърши търгъ по доброволно съгласие. Вие виждате, слѣдователно, че първиятъ видъ доставки, за продоволствие и за освѣтлителни и отоплителни материяли, само тогава могатъ да се извършатъ по доброволно съгласие, когато единъ търгъ е билъ произведенъ вече три пѣти и не сж се получили удобни оферти, или не е имало конкуренти. Само въ такъвъ случай може да позволи г. военниятъ министъръ доставкитѣ да станатъ по доброволно съгласие.

По-нататкъ буква б казва: (Чете) „Военниятъ министъръ разрѣшава да се произведатъ чрѣзъ кон-

трактъ, по доброволно съгласие, доставки на материяли и вещи по облъклото, снаряжението и въоръжението на суми не по-големъ отъ 10.000 л. само въ случаитѣ, упоменати въ по-горната алинея на този параграфъ“. Значи, ако доставката не е по-големъ отъ 10.000 л. и слѣдъ като се е произвелъ трикратно търгътъ и не сж се получили удобни цѣни, или не сж се явили конкуренти, тогава пъкъ военниятъ министъръ може да произведе търгъ по доброволно съгласие.

По-нататкъ законътъ продължава: (Чете) „Въ всѣки другъ случай сключването на контракти по доброволно съгласие става съ одобрението на Министерския съвѣтъ“. Г. Савовъ развива тукъ прѣдъ васъ едно схващане, че пасажътъ: (Чете) „Въ всѣки другъ случай сключването на контракти по доброволно съгласие става съ одобрението на Министерския съвѣтъ“, втората частъ на буква б отъ чл. 3 на закона за снабдяване войската съ прѣдмети дава право на Министерския съвѣтъ, безъ да произвежда нѣкакви търгове, да прави когато поиска, каквито иска доставки и по какъвто начинъ иска да ги прави, когато смисълътъ на чл. 3, въ който е казано „въ всѣки другъ случай“, е, че послѣдното положение въ закона се отнася само за доставки на стойностъ по-големъ отъ 10.000 л., а не въ всѣки случай, да се игнорира правилото, че трѣбва да се произвежда търгъ три пѣти. Вие виждате, слѣдователно, че чл. 3 не дава право нито на г. военния министъръ, нито на Министерския съвѣтъ да произвежда търгъ по доброволно съгласие прѣди да сж били произведени три пѣти редовни търгове, на които търгове да не сж се явили доставчици, или пъкъ да сж се получили високи цѣни. Само въ такъвъ случай, когато е билъ произведенъ три пѣти единъ търгъ и не се е добилъ добъръ резултатъ, въ такъвъ случай, казвамъ, било военниятъ министъръ, ако доставката е по-малка отъ 10.000 л., било Министерскиятъ съвѣтъ, ако доставката е по-големъ отъ 10.000 л., ще дадатъ съгласието си да стане по-доброволно съгласие.

По-нататкъ: (Чете) „Военниятъ министъръ разрѣшава доставкитѣ за продоволствието на войницитѣ и конетѣ, за отоплителнитѣ и освѣтлителнитѣ материяли да се извършватъ по стопански начинъ“ — сега ще видите тритѣ вида доставки, по какъвъ начинъ могатъ да се извършватъ, съгласно закона за снабдяване войската съ прѣдмети — „само за врѣмето отъ изтичането срока на единъ контрактъ или отъ развалянето му, по причина на неустойка, до сключването на новъ“; слѣдователно, установено е, че за да има доставка по стопански начинъ, трѣбва да е изпълнено условieto на чл. 3 отъ закона за снабдяване войската съ прѣдмети, и то „само за врѣмето отъ изтичането на срока на единъ контрактъ или развалянето му, по причина на неустойка, до сключването на новъ“. Ако това условие е било налице, въ такъвъ случай военниятъ министъръ е могълъ да разрѣшава доставкитѣ да ставатъ по стопански начинъ (Чете) — „Въ всѣки другъ случай доставката на тѣзи прѣдмети по стопански начинъ ставатъ съ одобрението на Министерския съвѣтъ.“

По-нататкъ: (Чете) „Военниятъ министъръ разрѣшава да се сключватъ по стопански начинъ доставки на материяли и вещи по облъклото, снаряжението и въоръжението на суми не по-големъ отъ петъ хиляди лева. Въ всѣки други случаи доставкитѣ по стопански начинъ ставатъ само съ разрѣшението на Министерския съвѣтъ.“

Вие виждате, слѣдователно, по какъвъ начинъ могатъ да ставатъ доставкитѣ по стопански начинъ. И за да стане по-ясна за васъ моята мисль, ще трѣбва да цитирамъ чл. 8 отъ сжщия законъ за снабдяване войската съ прѣдмети, дѣто е казано, че всѣки търгове: обикновени, редовни търгове, търгове по доброволно съгласие и търгове по стопански начинъ, т. е. доставки по стопански начинъ, трѣбва

да се извършват от надлежните тържни комисии. Това е казано, както ви казахъ, въ чл. 8 отъ закона за снабдяване войската съ прѣдмети: (Чете) „На тържните комисии се възлага: а) да произвеждатъ търговетъ или да правятъ условията при доставки по доброволно съгласие; б) слѣдъ утвърдението на търговетъ или условията, по доброволно съгласие, да съставляватъ и сключватъ контракти; в) при доставките по стопански начинъ да извършватъ самитѣ покупки, споредъ даденитѣ имъ инструкции.“ Слѣдователно, чл. 8 е генераленъ: тукъ, въ всякакъвъ единъ случай, било че има право военниятъ министъръ, било че има право Министерскиятъ свѣтъ да разрешава, въ всеки единъ случай, казвамъ, трѣбва да има една тържна комисия, било за една доставка, било за втората доставка, било за третия видъ доставка. Това е изрично казано въ чл. 8. Пие обвиняваме генералъ Савова, че когато е билъ воененъ министъръ, прѣзъ врѣмето на четиригодишното свое министерствуване, е извършилъ доставки, които надминаватъ цифрата 100 милиона лева, по които доставки не е участвувала редовна тържна комисия; тия доставки сж станали по разни начини, обаче по всички доставки не е функционирала надлежната тържна комисия, която е прѣвдѣлна въ чл. 8 отъ закона за снабдяване войската съ прѣдмети. Г. генералъ Савовъ се е прѣобърналъ самъ въ тържна комисия и е дѣйствувалъ по свое усмотрѣние за всичко и той е изпадалъ въ най-голяма неополгодателностъ: една доставка ще трѣбва да се извърши по единъ начинъ — той я извършва; такава доставка за сжщитѣ прѣдмети, въ сжщото врѣме, трѣбва да се извърши пакъ — той я извършва по другъ начинъ; той счита своитѣ рѣшѣния развързани. Напр., прѣзъ 1903 г. трѣбва да се доставятъ коне и прави се редовенъ трѣгъ. Този трѣгъ — азъ ще говоря по-нататъкъ за конетѣ — той разгъри и прави една своеобразна доставка пакъ въ сжщото врѣме и за сжщитѣ прѣдмети — за конетѣ — но по особенъ начинъ; прави я така, както той разбира; той иска да му бждатъ развързани рѣшѣти; не иска да изпълнява никакви ограничения отъ страна на законитѣ; той е самъ властникъ. И затуй ние считаме въ случая, че това нѣщо не може да бжде позволено отъ българскитѣ закони, защото, иначе, би значило да прѣдполагаме, че въ българскитѣ закони има едно безправие, има едно безречие. Защото, ако считаме, че дѣйствително има закони въ България, трѣбва да има една планомѣрностъ, т. е. ако една доставка въ извѣстно врѣме за едни прѣдмети може да се извърши по единъ начинъ, то тя само така може да бжде извършена; но да се прѣдполага, че сжщо такава доставка, за сжщитѣ прѣдмети, слѣдъ петъ дена, може да се извърши по другъ начинъ, това е аномално, това не може да се прѣдполага, то е нелогично, то е противно на здравия разумъ, противорѣчи на всякакъвъ единъ законъ.

Г. генералъ Савовъ, обаче, ни цитира два правилника и едно окръжно. Има единъ правилникъ къмъ закона за снабдяване войската съ прѣдмети, въ § 13 на който, относително тържните комисии, е казано слѣдно: (Чете) „На тържните комисии се възлага: а) да произвеждатъ търговетъ или да правятъ условията по доброволно съгласие; б) слѣдъ утвърдението на търговетъ или условията по доброволно съгласие — да съставляватъ и сключватъ контракти; в) при доставките по стопански начинъ да извършватъ самитѣ покупки, споредъ даденитѣ имъ инструкции“. Това е правилото на § 13 отъ правилника за снабдяване войската съ прѣдмети — ето правилника (показва го) — а има една забѣлжка и г. генералъ Савовъ е обрналъ забѣлжката за правило. Това е аномална работа, това не може да се оправдае отъ никакъвъ законъ, това не може да гарантира интереситѣ на държавата. Въ тази забѣлжка ето какво

е казано: (Чете) „Извършването на покупки, доставките, постройките или ремонтитѣ по стопански начинъ“ — това е забѣлжката, забѣлжете; принципътъ азъ ви казахъ въ § 13; той не е никой другъ, освѣтъ принципътъ въ закона за публичнитѣ трѣгове и специалния законъ за снабдяване войската съ прѣдмети — „става непосредствено отъ комисията само въ случаитѣ, когато доставляемитѣ се прѣдмети се приобретаватъ на мѣстото и разходитѣ за тѣхъ надминаватъ двѣ хиляди лева. Въ всички други случаи, т. е. ако доставляемитѣ прѣдмети не се намиратъ на мѣстото, а се приобретаватъ отъ вънъ, ако разходитѣ не надминаватъ двѣ хиляди лева, както е въ врѣме на прѣдвижение и маневри — покупките се извършватъ направо отъ продавачитѣ безъ посредството на комисията, съгласно правилника за способа на произвеждането държавнитѣ разходи и документи, които трѣбва да ги оправдаватъ“. Вие виждате, слѣдователно, че самата забѣлжка по своя духъ, по своето съдържание, прѣдвижда изключителни случаи — „на прѣдвижение и маневри“; когато доставката трѣбва да се купи въ врѣме на една маневра, напр., отъ една лавка, тогава не може тамъ да дѣйствува тържна комисия; ще я купи военнопочалникътъ; дава му се това право. Това е въ сжщностъ смисълътъ на забѣлжката къмъ § 13 отъ закона за снабдяване войската съ прѣдмети. А г. генералъ Савовъ прѣобърналъ тази забѣлжка по единъ своеобразенъ начинъ за правило на § 13 и по този начинъ виждаме едно смѣнение на понятията. Не може да се тълкува една забѣлжка така, както той я тълкува, когато въ случая имаме ясно законоположение, когато и законътъ за публичнитѣ трѣгове друго гласи и когато чл. 8 отъ закона за военнитѣ доставки сжщо друго-яче гласи.

Г. генералъ Савовъ сжщеврѣменно ни цитира и правилника за оправдаване разходитѣ по военнитѣ доставки, и тамъ ни цитира § 36. Ето какво казва този параграфъ: (Чете) „Оръжията и разнитѣ огнестрѣлни припаси се доставятъ по начинъ, който военниятъ министъръ би намѣрилъ за най-удобно, слѣдъ като прѣдложението му се одобри отъ Министерския свѣтъ и утвърди отъ Негово Височество. Условията и цѣнитѣ, по които се доставятъ материалитѣ, се утвърждаватъ прѣдварително отъ Министерския свѣтъ“. Г. генералъ Савовъ, като тълкува § 36 на това допълнение къмъ правилника за оправдаване документитѣ по разходитѣ по военнитѣ доставки, счита, понеже въ този § 36 е казано: „военниятъ министъръ както намѣри за най-удобно, по такъвъ начинъ се правятъ доставките“, счита, казвамъ, че рѣшѣти му сж били развързани.

Г. г. народни прѣдставители! Да се тълкува § 36 по такъвъ начинъ, значи да се изнасятъ самиятъ параграфъ, защото азъ допушамъ, че за единъ отчетникъ по военното вѣдомство, въобще отчетникъ, който прѣвѣрява доставките по военното вѣдомство, ще бжде достатъчно да знае, че г. военниятъ министъръ е искалъ тая доставка да стане по единъ отъ тритѣ начини: или съ единъ редовенъ трѣгъ, или по доброволно съгласие, или по стопански начинъ; по тая ще стане или по единия, или по другия, или по третия начинъ. Да кажемъ, че министърътъ има право да опрѣдѣли по кой начинъ да стане, напр., по стопански начинъ. Обаче тя ще стане по стопански начинъ така, както прѣдвиждатъ законитѣ и всички правилници; не може, като опрѣдѣли начина, да каже, че за този начинъ нѣма да има никаква процедура, нѣма въобще да се спазва нищо. Това не може, това не е казано въ § 36. И да бѣше, обаче, казано, то е казано за единъ отчетникъ, на когото правилникътъ забранява да се рови въ военнитѣ доставки; това, може-би, се диктува отъ военната дисциплина, може-би е въ интереса на държавната сигурностъ. Но генералъ Савовъ отчетникъ ли е? Може

ли той да вземе § 36 въ своя полза? Той не е отчетникъ. Този параграфъ не се отнася зарадъ него, а той се отнася за оногози, който отпуща паритъ, който визираща платежнитъ заповѣди — за него се отнася — но не и за г. военния министъръ, който не е отчетникъ и който, слѣдователно, не може да се ползува отъ § 36 отъ правилника по оправдаване разходитъ по военното вѣдомство. Ето защо азъ считамъ, че всички тѣзи работи, които г. генералъ Савовъ изтъкна, сж несъстоятелни; тѣ не се оправдаватъ отъ гледище на закона, а сжщевременно тѣ не хармониратъ съ гледището на правилникитъ, които той цитира.

Но г. Савовъ възражава: „Смѣтната палата не ми е правила никакви възражения, тя не е спрѣла никаква моя платежна заповѣдъ, а е изплащала всичко“. Може това да е вѣрно, но то още нищо не означава; то означава само едно — че Смѣтната палата е визираща платежнитъ заповѣди да вървятъ по своя редъ. Може-би, Смѣтната палата не е гледала така, както въ всички други случаи гледа, и, понеже това е по министерско разпореждане, по постановление на Министерския съвѣтъ, визираща платежнитъ заповѣди; понеже пъкъ тая работа е и тайна, то тя е счела, съгласно § 36, че нѣма защо да се рови въ подробности, като отчетникъ, че работата може да върви по своя редъ подъ отговорностъ на министра, респективно на Министерския съвѣтъ. Но да се счита, че визирането платежнитъ заповѣди отъ Смѣтната палата значи, какво Смѣтната палата е санкционирала, така да се каже, правилността на всички тѣзи дѣйствия, съ които г. военниятъ министъръ е произвелъ търговетъ — да се твърди това нѣщо, е съвсѣмъ неправилно и съвсѣмъ противорѣчиво на всички законоположения у насъ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ се спрѣхъ на тѣзи въпроси — въпросътъ за статистиката и въпросътъ, доколко дѣйствиата на бившия воененъ министъръ, г. генералъ Савовъ, сж съобразни съ закона — само и само да изтъкна, че дѣйствително въ случая има систематически закононарушения. Отъ всичкитъ други данни, които придружаватъ нашия докладъ и доклада на изпитателната комисия, вие можете да се уверите сжщевременно, че тѣзи систематически извършвани закононарушения сж били послѣдвани и отъ грамадни щети за държавното съкровище. Г. Геннадиевъ, бившиятъ министъръ на търговията и земледѣлието, вчера иска да направи диверсия на въпроса по отношение на туй, да-ли има извѣстни закононарушения, извършени отъ него, и каза: „Вие, г. г. комисари отъ парламентарната слѣдствена комисия, искате да инкриминирате мои дѣйствия, които сж извършени по мое разбирателство, които азъ съмъ извършилъ така, защото така съмъ разбиралъ закона; вие искате, слѣдователно, да инкриминирате мои тълкувания на закона, вие искате да направите да възприема вашето тълкувание, когато азъ, като министъръ, имамъ право да тълкувамъ законитъ така, както ги разбирамъ“. Г. г. народни прѣдставители! Далечъ е отъ насъ тази мисль да искаме да се инкриминиратъ тълкуванията на г. Геннадиева. Тукъ не е въпросътъ за тълкувания, защото вие виждаме, че въпросътъ се е тълкувалъ много пъти отъ г. Геннадиева, но не въ всички случаи се е тълкувалъ еднакво, и тамъ е именно доказателството, че това тълкувание, което ужъ г. Геннадиевъ е извършилъ, не е нищо друго, освѣнъ закононарушение. Ако въпросътъ бѣше само за тълкувание, тогава бѣше много лесно — вие щѣхте да му признаемъ правото; но тукъ има едно систематическо нарушение на закони, не тълкувание, а прѣслѣждане на цѣль да се създадатъ облаги на частни лица въ ущърбъ на държавнитъ интереси.

Г. г. народни прѣдставители! Ще ми позволите да мина набърже и на другия видъ инкриминирани

дѣяния, упоменати въ нашия докладъ — по въпроса за оцѣтяване на държавата за лична полза — вториятъ видъ прѣстъпление на министъръ, прѣдвидѣно въ чл. 155 отъ конституцията. По този въпросъ дължа да изтъкна тукъ, прѣдъ народното прѣдставителство, че за всички обвиняеми министри, освѣнъ за г. Шишманова, парламентарната слѣдствена комисия има извѣстни доказателства, извѣстни улики, че тѣ сж се провинили спрѣмо закона съ цѣль за лично обогатяване, за лична полза.

За г. д-ръ Петъръ Гудева, вие считаме, че той е злоупотребилъ държавни срѣдства за лична полза, и понеже има злоупотребѣ съ държавни срѣдства, има нахвърнение интереситъ на държавата за негова лична полза.

За г. д-ръ Геннадиева, вие считаме, че по въпроса за даването концесия на Касона не може друго-яче да се прѣдполага, освѣнъ че тази концесия е дадена отъ г. Генадиева, като сжщевременно той е прѣслѣдвалъ собственото си обогатяване. За г. Генадиева вие имаме сжщо депозирани свѣдѣтелски показания, че при прѣхвърлянето прѣдприятията по езерата Мандра и Вая му е дадена една взятка отъ 8.000 л. Дѣйствително, всички тѣзи улики и показания не сж така категорични, за да може да се обоснове върху тѣхъ една присѣда, обаче тѣ сж начало на доказателство, и докато не бѣдатъ оборени, и оборени по единъ положителенъ начинъ, тѣ все таки иматъ извѣстна цѣна, все таки тѣ могатъ да породятъ съмнѣния, че и тукъ е извършено дѣяние, съ цѣль да се оцѣти държавата за лична полза на респективния министъръ.

За г. Савова, вие имаме слѣднитъ прѣстъпления, извършени отъ него за лична полза. По въпроса за доставкитъ на коне, които той е направилъ прѣзъ 1903, 1904, 1905 г., по написитъ свѣдѣния и по всички доказателства, съ които вие разполагаме — доказателства, които досега съ нищо нито на една йота не сж оборени даже и слѣдъ обясненията на г. Савова — той е взелъ 97.000 л. и плюсъ още 400 л., за които 400 л. е пропуснато да се спомене въ нашия докладъ, та цѣлата сума е 97.400 л. По-нататкъ за г. Михаила Савовъ, бившиятъ воененъ министъръ, вие имаме събрани засега улики, имаме депозирани показания, че по доставката на шинелитъ му е дадена една взятка, единъ подкупъ отъ около 55 хиляди лева; това сж показания, които не сж още напълно достовѣрни — най-малко можемъ да ги считаме вие за такива — но все таки показания, които засега не сж оборени и които могатъ по-нататкъ да се потвърдятъ. За г. Михаила Савовъ имаме доказателства сжщо, че по доставката на патрони отъ Манфредъ Вайсъ той, заедно съ г. Рача Петровъ, е дѣйствувалъ за лична полза. Това заключение вие вадимъ отъ много работи и позволете ми много накратко да илюстрирамъ своята мисль, откъдѣ именно вие дохождаме до това заключение по отношение бившия воененъ министъръ, г. Михаила Савовъ.

Тукъ, г. Михаилъ Савовъ ни възрази: „Вие, г. г. анкетъори, и вие г. г. комисари отъ слѣдствена комисия, на какво основание можете да прѣдполагате, че тукъ има даденъ на мене рушветъ, когато даже въ прочутото писмо на г. Киселова до Вала не е поменато моето име, като на такъвъ, комуто е даденъ извѣстенъ рушветъ?“ Г. г. народни прѣдставители! Вие не твърдимъ, че въ писмото на г. Киселова е упоменато името на г. Михаила Савовъ, но вие твърдимъ, че отъ съвкупността на всички данни, които сж събрани досега, може да се прѣдполага, че по доставката на патрони отъ Вайса, г. Савовъ е дѣйствувалъ съ лична користъ. Защо? Защото, що се отнася до писмото на г. Киселова, то е написано до фабриката и е написано до фонъ Вала, който, споредъ указанието на г. Киселова, самъ е извършвалъ работитъ, за

които се говори въ писмото, който не може да се заблуждава и не може да се подвежда отъ писмата на г. Киселова. Значи, г. Киселовъ не е могълъ да избърши въ Буда-Пеща съ това писмо никакъвъ шантажъ прѣдъ фонъ Вала, защото да избършишъ единъ шантажъ, да заблуждавашъ единъ човѣкъ, като му пишешъ измислици за собственитѣ му дѣла, е безумие, туй е безсмислица. Не може г. Илия Киселовъ да мисли, че когато прати тамъ писмо на Вала, ще избърши единъ шантажъ. Какъвъ шантажъ? Не може, защото фонъ Валь знае много по-добре отъ Киселова, далъ ли е или не е далъ и какво е направилъ. Въ такъвъ случай каква цѣль е прѣслѣдвало писмото на г. Киселова? Но г. Киселовъ пише по-нататъкъ: „Г-да! Моята смѣтка е такава, Вие сте обещали на мене това, пада ми се още нѣщо, защото азъ имамъ контрактъ съ Васъ“. Контрактътъ на г. Киселова съ фабриката е да му се даде една комисиона за сумата, която би се получила като разлика отъ 116 л. хилядата патрона до уговорената контрактна сума, а тя е 125-50 л. Слѣдователно, когато г. Илия Киселовъ, който, по силата на едно писмено задължение отъ страна на фабриката, е ималъ право да взема отъ фабриката тази комисиона, изпраща това писмо и казва: „Азъ се отказвамъ отъ своята комисиона, защото признавамъ, че не съмъ Ви направилъ тая услуга, и защото признавамъ, че тази доставка е извършена по другъ единъ начинъ, не изключително съ мое съдѣйствие“, то ние не можемъ да мислимъ, че въ сжщностъ този г. Киселовъ върши шантажъ и иска да оклейми нѣкого. Защо ще оклейми г. Савова? Прѣдъ фонъ Вала ли ще го оклейми? Какъвъ резултатъ, каква печалба за себе си може да очаква г. Киселовъ отъ това свое писмо, отговорете си сами съ собствения си здравъ разумъ, и ще почувствувате, че подозрителниятъ характеръ на сдѣлката съ патронитѣ отъ Вайса е налице. Г. Киселовъ, казва г. Рачо Петровъ, е познатъ съ своята лекостъ. Може да е лекъ; азъ не зная, да-ли е такъвъ, обаче азъ зная само едно — че неговата лекостъ врѣди само на слѣдствената комисиия, а подпомага на обвиняемитѣ. Ако г. Киселовъ бѣше твърдъ човѣкъ и искаше да каже всичко, той щѣше да бѣде послѣдователенъ, той нѣмаше да вдига раменѣ и да говори работи несвързани; защото и въ неговитѣ обяснения трѣбва да има логика, трѣбва да има мисль, а не да сж безъ смисль. Защо той се е отказалъ отъ 155.000 л.? Защо не използвав контрактъ си съ фабриката? Той иска 20.000 л. за себе си, пише за това на фонъ Вала, а далъ разписка за 65.000 л., като да ги е получилъ. Това сж работи необясними, тукъ има нѣщо загадъчно, тукъ има нѣщо скрито, тукъ има нѣщо неясно. Азъ ще ви изнеса и други улики за подкрѣпление на това заключение. Ние не казваме, че напълно сме установили обвинението; това никой не може да мисли. Ние нѣмаме асж тая цѣль, нашата задача не е тая, ние нѣма да издаваме присѣда, ние можемъ само едно да кажемъ — че имаме данни, на основание на които можемъ да прѣдполагаме нѣщо, можемъ да изкараме една достовѣрностъ прѣдъ васъ, да видите всички, че тая афера подъ прозвището „Шарль-Жанъ“ заслужава да се провѣри отъ държавенъ сѣдъ.

Г. Михаилъ Савовъ внася въ Министерския съвѣтъ въпроса за доставката на патрони отъ Манфреда Вайса и казва, че тия патрони нѣма да бѣдатъ по-стари отъ 1901 г. А въ заключение какво виждаме ние? Той сключва контрактъ за патрони, които сж отъ 1900 г., съ една година по-стари. Това не е ли една фаворизация за фабриката, това не е ли една улика, че г. Савовъ, когато е сключвалъ контракта, е искалъ да направя извѣстни отстъпки на Вайса? И ако той е искалъ да направя една извѣстна отстъпка на Вайса, не подкрѣпва ли това сжщевременно нашето заключение, че тукъ работата е нечиста? Нека

си отговори всѣки отъ васъ: не е ли това една изгода за самия прѣдприемачъ да може да достави патрони не само отъ 1901 г., но и такива отъ 1900 г. По-нататъкъ, г. г. народни прѣдставители, г. Савовъ е докладвалъ въ Министерския съвѣтъ, че Вайсъ ще достави патронитѣ, 15.000.000 на брой въ 23 дена. Какво става въ Министерския съвѣтъ? Въ Министерския съвѣтъ рѣшаватъ веднага, че нѣма да се доставятъ 15.000.000 патрони, а само 10.000.000. Сега, когато се намалява порѣчката съ $\frac{1}{3}$, когато Вайсъ ще достави не 15.000.000, а само 10.000.000 патрони, не е ли сжщевременно пакъ една отстъпка за прѣдприемача? И ако той въ 23 дена е могълъ да достави 15.000.000 патрони съ цѣна 125-50 л., то не слѣдва ли, че когато той ще доставлява 10.000.000 патрони пакъ за 23 дена, ще трѣбва тогава цѣната да бѣде по-малка? И питае всички да отговорятъ, не е ли тогава логично да се мисли, че постановлението на Министерския съвѣтъ, съ което се намалява числото на патронитѣ отъ 15 на 10 милиона безъ да се намали и цѣната имъ, е държано съ цѣль да се облагодѣтелствува доставчикътъ. Самъ Вайсъ, вѣроятно, още прѣди сключването на контракта, се е съмнѣвалъ, че ще може да достави такова голѣмо количество патрони; той е трѣбвало, обаче, да оферира за 15.000.000 патрони, за да му се даде доставката, а сега му се правятъ отстъпки съ цѣль да се намали вѣроятността за бѣдщи контрактни нарушения поради закъсѣние и да му се осигури по-добъръ доходъ. Вие виждате, слѣдователно, пакъ една фаворизация. Въ Министерския съвѣтъ се казва, че ще се доставятъ патронитѣ въ 23 дена, контрактътъ се сключва за 23 дена. Г. Михаилъ Савовъ бърза; това е въ момента, когато се очаквало Турция да нападне България; той за 2—3 дена, за една седмица дава хиляди, дава милиони, а въ случая е най-небръженъ: намѣсто 23 дена, той дава по контракта на Вайса 25 дена и то за сжщата цѣна. При това срокътъ за доставката се туря въ зависимостъ отъ „сключването на контракта“. Кога ще се сключи контрактътъ, това никой не знае — може да се сключи слѣдъ 10 дена, слѣдъ 15 дена. И послѣ е казано, че най-късно слѣдъ четвъртия день отъ сключването на контракта ще почне да тече срокътъ отъ 25 дена. И тукъ е явна фаворизацията, която не може друго-яче да се обясни, освѣнъ че сдѣлката е нечиста.

По-нататъкъ, г. г. народни прѣдставители, въ чл. 6 на сключения контрактъ е казано, че правителството е длѣжно да приеме патронитѣ отъ Вайса. Г. Манфредъ Вайсъ сключва единъ контрактъ и казва: вие, щете-нещете, като ви доставя азъ патронитѣ, ще ги приемете. И въ чл. 6 е казано това: правителството, ще-неще, ще приеме патронитѣ. Явно е, слѣдователно, че г. Вайсъ още отъ самото начало е мислилъ да гарантира доставката само за своя полза; той е искалъ да се осигури, даже за случая, когато докара калнави патрони, пакъ да му се приематъ отъ правителството — една клауза, която е не само неморална, но клауза, която е чудновата и противна на държавнитѣ интереси. Такава клауза не може да се допусне въ единъ контрактъ — който сключва контрактъ за смѣтка на държавата, по силата на който доставената вещь нѣма нужда да отговаря на никакви задължителни за доставчика условия, той явно се опѣлчва противъ интереситѣ на съкровището. Ето ви още една улика.

Н. Сидеровъ: Прочетете самия членъ — той е само три реда.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Нѣма врѣме сега, г. Сидеровъ. Трѣбва да търся дѣлото и ще се забавя много. Азъ само посочвамъ и всѣки отъ васъ може да провѣри улики. Ние голословно не говоримъ. Наведенитѣ улики сж установени; прибавяме още, че заключението и прѣдположенията ни не сж съ нищо

оборени. — Следъ като въпросътъ е билъ рѣшенъ въ Министерския съвѣтъ, г. военниятъ министъръ назначава военна комисиия да се произнесе, да-ли да се сключи контрактътъ съ Вайса, и казва на комисиията, че цѣната е 125 л., и комисиията знае, че цѣната е 125 л., а тя е 125.50 л. за хилядата патрони — 50 ст. сж укрити. Нейсе, да кажемъ това е едно опущение, може да е случайно; но ето и още едно, второ опущение: г. Савовъ казва на комисиията, че Манфредъ Вайсъ ще достави патронитъ за 20 дена, а въ сжщностъ въ доклада до Министерския съвѣтъ пише 23 дена, и въ контракта прѣдвижда 25 дена, и то броеви най-късно слѣдъ четири дена отъ сключването на контракта. Вие виждате, че и самата комисиия е била въведена въ заблуждение, че и тамъ въпросътъ е билъ поставенъ съ условие, непрѣмънно да се сключи контрактътъ съ Манфреда Вайсъ.

Д. Каранешевъ: Ако е възможно, прочетете тая кляуза.

К. Сидеровъ: Много е скандалнозентъ чл. 6, та трѣбва да се чуе.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Вѣрвамъ г. Ничевъ да вземе думата слѣдъ мене и той ще ви го прочете. — Вие виждате, слѣдователно, че и прѣдъ комисиията се е разигралъ единъ фокусъ, който не е съобразенъ съ самата дѣйствителностъ. Комисиията е считала прѣдложението на Вайса благоприятно при слѣдната уговорка: „Защото Вие казвате, че политическиятъ обстоятелства налагаатъ, щото България да се снабди въ нѣколко дена съ нови патрони“. Ето ви нова улика, която показва, че около доставката се е разиграло голѣмо пристрастие.

Слѣдъ това г. Вайсъ е доставилъ не 10.000.000, а 2.000.000 патрони. За недоставянето на тия 8.000.000 патрони той е трѣбвало да бѣде глобенъ за неустойка; по контракта той е ималъ гаранция, могла е да бѣде конфискувана неговата гаранция, могло е да се наложи глоба за неустойка — нѣма подобно нѣщо. Това е най-флагрантно нарушение на единъ подрядчикъ. Единъ подрядчикъ, който иска да спасява България съ своитъ 10.000.000 патрони, който сключва контрактъ съ високи цѣни, който продава стари патрони, който ще спасява България и ще дава възможностъ на българската армия да се бие противъ неприятеля, единъ такъвъ подрядчикъ въ най-важния, въ най-критическия моментъ не си изпълня задължението, и г. военниятъ министъръ не счита за нужно да му налага глоба. Не само не му се налага глоба, по въ сжщото врѣме, на 7 септемврий, когато доставчикътъ е билъ неизправенъ въ своитъ задължения, сключва се новъ контрактъ за нови 10.000.000 патрони. Вие тукъ виждате, слѣдователно, необясними работи, тукъ нѣма логика, освѣнъ пристрастие; тукъ има работи, които не могатъ да се обяснятъ друго-яче, освѣнъ само съ лична заинтересованостъ. Натоварва се Манфредъ Вайсъ прѣзъ септемврий мѣсець да достави 9.000.000 патрони. Той ще ги достави срѣщу една извѣстна цѣна за извѣстенъ срокъ. Следъ нѣколко дена — по какви причини е станало това, никой не знае; вѣроятно, защото Манфредъ Вайсъ е дошълъ при г. Савова и му е казалъ: „Моля Ви се направете тая отстъпка“ — опрѣдѣленото отъ контракта количество се намалява отъ 9.000.000 на 7.000.000 патрони. Добъръ, но защо е оставена сжщата цѣна за 7.000.000 патрони и защо е оставенъ сжщиятъ срокъ? Ако е трѣбвало да се доставятъ 7.000.000 патрони въ сжщия срокъ, тогава трѣбвало е да се намали цѣната. Цѣната за 7.000.000 патрони не може да бѣде сжщата, както за 9.000.000 — тя трѣбва да се намали. Това всѣки знае, това никой не може да отрече. Г. генералъ Савовъ прѣзъ мѣсецитъ юлий, августъ и септемврий е искалъ отъ цѣль свѣтъ оферти за патрони. Всички тукъ

работятъ съ дни, съ седмици, тукъ Ротъ и Келеръ прѣдлагатъ патрони съ цѣни, прѣсмѣнати на дни. Въ разстояние на три мѣсеца сж купени 51.500.000 патрони. Ако вземете прѣдъ видъ по какви цѣни сж вземени тия 51.500.000 патрони отъ Société Française des munitions и отъ други доставчици и направите съпоставяне съ най-низката оферта — 116 л. хилядата, то безъ двоумѣние ще заключите, че съ подобни непланомѣрни, безсистемни, безразборни сдѣлки въ разстояние на три мѣсеца държавата е била ощетена съ около 800—900 хиляди лева. Точна смѣтка за загубата не съмъ правилъ. Но всѣки отъ насъ може лесно да я изчисли.

Д. Атанасовъ: Моля Ви, кажете прѣзъ коя година е станала доставката.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Прѣзъ 1903 г.

Г. г. народни прѣдставители! Ще мина на въпроса за доставката на коне. Но прѣди да мина на този въпросъ, позволете ми да ви съобща, че твърдението на г. Савова, какво доставенитъ отъ сливенскитъ фабриканти и отъ Давичона Леви войнишки шинели сравнително не били скъпи за българската хазна, е напълно невѣрно. Защото имаме официални данни отъ Военното министерство, въ които е казано, че прѣзъ 1899 г. единъ шинелъ ошитъ отъ добъръ платъ е струвалъ на държавата 21.47 л., отъ 1900 г. до 1903 г. единъ шинелъ е струвалъ на държавата 20.85 л. Г. генералъ Михаилъ Савовъ прѣзъ 1903 г. е сключилъ договоръ, контрактъ съ сливенския синдикатъ за доставянето на 100.000 шинели, които сж купени по 23-60 л. единиятъ. Вие виждате, слѣдователно, че доставката на шинели прѣзъ 1903 г. е била много по-скъпа въ сравнение съ по-прѣдиднитъ доставки. И като имате прѣдъ видъ, че 100.000 шинели сж купени по 23-60 л. единиятъ, ще изчислите тогава каква е разликата; тя се възкачва до около 300 хиляди лева. Сдѣлката, слѣдователно, е била по-скъпа за държавата съ около 300 хиляди лева.

Х. Дограмаджиевъ: Материялътъ е билъ другъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Материялътъ, г. Дограмаджиевъ, е билъ единъ отъ най-лошитъ, защото имаме показания въ нашето слѣдствено дѣло, че най-лошиятъ шинелъ е шинелътъ, що се е правилъ въ България прѣзъ 1903 г. Ние имаме показания, че нито единъ воененъ походъ, нито една маневра не може да се издържи съ единъ такъвъ шинелъ. И образци отъ тѣзи шинели има въ слѣдствената комисиия. Ние докарахме и двата вида шинели, за да видите, кой е по-добъръ и кой по-лошъ, и всѣки единъ експертъ, познавачъ на работата, вѣрвамъ, ще заключи, че дѣйствително платното на шинела отъ 1903 г. е калпаво; а тия калпави шинели, по указанието на хора, които сж били въ българската армия, сж стрували всѣки единъ по 3 л. повече.

А. Екимовъ: И важното е, че всички шинели сж правени отъ български фабриканти — българини лѣжатъ. България е теглила въ турско врѣме отъ българини, и сега пакъ отъ българини тегли.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Ето защо и показанията, които бившиятъ главенъ интендантъ г. генералъ Вълнаровъ е далъ прѣдъ нашата комисиия, въ смисълъ, че шинелитъ отъ 1903 г. сж били сравнително много скъпи, сж вѣрни показания, които не могатъ да се оборятъ отъ г. Михаила Савовъ, защото официалнитъ данни ги подкрѣпватъ. Г. генералъ Вълнаровъ, като главенъ интендантъ, е отишълъ прѣзъ 1903 г. при г. Савова и му е казалъ: „Г. министре, Вие правите една скъпа доставка. Тѣзи шинели не могатъ да струватъ, по моитъ изчисления, повече отъ 18 л.

единият, а Вие правите единъ контрактъ по 23-60 л.“ Г. военниятъ министъръ е отговорилъ на своя началникъ на канцеларията, който е завеждалъ домакинството на цѣлата българска армия, така: „Това не е Ваша работа, азъ зная по-добъръ отъ Васъ“. Ето по какъвъ начинъ е станала тази доставка.

А. Екимовъ: Има капитани, които казватъ, че на много полковници сж дадени рушвети. Г. Паскалевъ, членъ на слѣдствената комисия, нека каже, че много офицери сж вземали рушветъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще мина вече на въпроса за доставките на коне. Тѣзи доставки сж извършени много характерно и тѣ рисуватъ цѣлата процедура и практика, които сж били заведени отъ бившия воененъ министъръ на България, г. Михаилъ Савовъ, по силата на които процедура и практика той е правилъ милионни доставки за българската армия. Прѣзъ 1903 г. г. Михаилъ Савовъ е почувствувалъ нужда отъ коне за българската армия. Че българската армия се е нуждала отъ коне и че е трѣбвало да стане доставката на коне, това никой не може да опровергае и това всички ще признаемъ на бившия воененъ министъръ. Той искаше, обаче, да направи пакъ една диверсия по въпроса за конетъ и съ особена настойчивостъ напиралъ на факта, че е била много голѣма нуждата за коне. Ние това не отричаме. Но доказването на тази нужда е ли доказателство, че всички тѣзи доставки сж правилни и че тукъ нѣма нечисти сдѣлки? Ето дѣ е въпросътъ. Даже хора, които разбиратъ отъ човѣшка психология, могатъ да прѣдполагатъ, че при такава една голѣма нужда най-лесно се правятъ нечисти сдѣлки, а и вие всички си спомняте добъръ българската поговорка: „Въ мѣтна вода се лови риба“. И, когато се признае на г. Савова, че дѣйствително при голѣма нужда е правилъ доставките на коне, мнозина ще си кажатъ: „Вие, г. Савовъ, сте имали удобни условия, за да сключвате и нечисти сдѣлки, за да можете съ своитѣ патриотически акции да прикриете своитѣ нередовности“.

Г. г. народни прѣдставители! Този въпросъ за доставката на конетъ е огледало на цѣлата процедура, на цѣлата практика въ Военното министерство. Това огледало е изобличително за г. Савова. Не остава нищо друго, освѣнъ да се взрете, по какъвъ начинъ сж ставали всичките тѣзи доставки. Вижте въ държавната архива, да-ли дѣйствително човѣшкиятъ разумъ е могълъ да допусне да се произведатъ по такъвъ начинъ доставки. Произвежда се единъ търгъ прѣзъ 1904 г., този търгъ остава върху най-реномираната фирма Хаузеръ, която достави на цѣлъ свѣтъ и която, по показанията на г. Михаила Савовъ, държи цѣлия конски пазаръ въ Унгария. Този търгъ, който остава върху фирмата Хаузеръ, не се утвърждава отъ г. Михаила Савовъ, а се чака да дойде Давичонъ Леви, да дойде Добри Петковъ, да се яви и Гендовичъ, та да започнатъ да малонаддаватъ съ 20, 30, 50 ст. на конь, да правятъ онай тържна комедия, която нищо друго не е дала въ резултатъ, освѣнъ да се оскуби колкото е възможно повече Хаузеръ. Защото, да се произведе единъ редовенъ търгъ; да не се прѣдвизда перетъргъ за малонаддаване; да има редовно назначена, по силата на чл 5 отъ закона за снабдяване войската съ прѣдмети, тържна комисия, която, по признанието на г. Савова, въ случая е трѣбвало задължително да дѣйствува, и въ край на крайщата такъвъ единъ търгъ, почнатъ и завършенъ редовно, да се унищожи безъ нужда, безъ да има намаление 5%, азъ не го разбирамъ. Защото се явява Давичонъ Леви и казва: „Азъ давамъ едно намаление по 4 л. на конь“, което намаление е по-малко отъ половинъ процентъ — смѣтнете го — г. генералъ Савовъ разваля търга,

който е останалъ върху най-реномираната фирма, която е доставлявала отъ 20 години коне на България, която, слѣдователно, може най-малко поне да претендира за по-голяма лоялностъ отъ българските министри. Когато дойде тукъ да си показва своитѣ оферти, всѣка една чужда фирма би трѣбвало да знае, че търговетъ у насъ се правятъ по единъ редъ, би трѣбвало да знае, кога ще има и перетъргъ, та да не се учатъ нашитѣ прѣдприемачи на шмекерии и да не се оплакватъ слѣдъ това, както, напр., въ случая г. Добри Петковъ се оплаква: „Вие, г. министри, сте правили нѣкакъвъ перетъргъ по домашенъ начинъ между Давичона Леви и Хаузера; азъ протестирамъ, защото по такъвъ начинъ се опропаства държавното съкровище“. Интересътъ на държавата изисква, щото търговетъ да се произведатъ по строго опрѣдѣленъ начинъ. Не е простено на министерството, ако то само чрѣзъ своитѣ дѣйствия разващава прѣдприемачитѣ и прави невъзможно правилното състезание. Въ случая г. Давичонъ Леви слѣдъ търга оферира: „Давамъ 4 л. по-малко на конь“. А по нашитѣ свѣдѣния г. Давичонъ Леви е билъ голѣмъ приятель на генералъ Савова, той е билъ единъ видъ секретаръ на г. военния министъръ; споредъ указанията на г. Вилински и на други отъ Военното министерство, той е влизалъ и носилъ бумага по канцеларията на Военното министерство и е давалъ разпореждания да се приготвятъ докладните книжа и пр. и пр. Та, казвамъ, да дойде сега единъ Давичонъ Леви и да каже: „Давамъ 4 л. по-малко на конь“ и г. Михаилъ Савовъ, който е трѣбвало просто да утвърди търга, да вземе да го развали и да заповѣда да се произведе новъ перетъргъ между Давичона Леви и Хаузера, то значи, на другия денъ да се прати Давичонъ Леви да отиде при Хаузера и да каже: „Дайте ми, г. Хаузеръ, поне по 10 л. на конь, защото вие виждате, че съмъ влиятеленъ и съмъ въ състояние да бия вашата оферта“. Това е било цѣлата. По заповѣдъ на военния министъръ на другия денъ става перетъргътъ. Г. Хаузеръ дава 1 л. по-долу отъ цѣната на Давичона Леви, а Давичонъ Леви остава на първата си цѣна. Сега, намалена е вече цѣната съ 1 л.; търгътъ се утвърждава вече върху Хаузера. Но явява се Добри Петковъ и казва: „Вие, г. министри, правите домашни сдѣлки между Давичона Леви и Хаузера...“

Г. Георговъ: Добри Петковъ е билъ прѣдседателъ на камарата.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Не, подпрѣдседателъ. — „... азъ протестирамъ задѣто офертите държавната хазна“. И г. Михаилъ Савовъ дава нова резолюция, щото този търгъ, който е останалъ върху Хаузера редовно, правилно и пр. да се развали, защото г. Петковъ давалъ нѣщо по-долу. Веднага слѣдъ това бързъ „търгъ“ въ 24 часа. Подаватъ се отъ тримата: Давичонъ Леви, Добри Петковъ и Хаузеръ, три оферти, различаващи се помежду си съ 20, 30 и 50 ст., а се получило общо намаление съ по 1 л. на конь. Не е ли явно, че доставчицитѣ сж се съгласили? За друго офертитѣ не свидѣтелствуватъ. Тѣзи трима прѣдприемачи, прѣдизвикани отъ резолюцията на г. Савова, слѣдъ това сж дѣлили печалбата. Че доставката ще остане на Хаузера, това се е знаело отъ самото начало. Но Хаузеръ е трѣбвало да плати нѣщо. Самъ военниятъ министъръ улеснява работата: той разваля два търга, безъ да вземе гаранция нито отъ Давичонъ Леви, нито отъ Добри Петковъ, че не ще се осуети доставката. А България въ онова врѣме е имала голѣма нужда отъ коне! ... Но г. Савовъ се утѣшава: „Азъ спасихъ интереситѣ на държавата“. Това не е спасяване интереситѣ на държавата; това е да унищожишъ всѣкакъвъ редъ за произвеж-

дане на търговецът; това е да съдѣйствувашъ, поредъчни хора да дойдатъ тукъ и да бждатъ оскубени най-нелоялно отъ разни прѣдприемачи, които щети въ резултатъ пакъ се изплащатъ отъ държавата; това значи да приучишъ доставчика да почва съ баснословни цѣни, съ които да може да посрѣщне всички прѣчки по поемането на доставката. Ето защо не слѣдъ дълго врѣме Хаузеръ казва на Военното министерство: „Вие сключихте съ мене единъ контрактъ миналата година, но азъ имамъ по 100 л. на коня загуба.“ Това е телеграмата, която той още сжщата година е изпратилъ до Военното министерство, въ слѣдствие повикването му да дойде въ София за нова доставка.

Г. г. народни прѣдставители! По първата доставка на коне Хаузеръ е взелъ по 542-50 л. за единъ коня; тая цѣна, сама по себе си, е по-висока почти отъ всички цѣни на доставките, които е правилъ по-рано Хаузеръ въ България; да се прѣдполага, слѣдователно, че фирмата Хаузеръ по тази доставка, както самата тя казва, е загубила по 100 л. на коня, значи да се признае, че дѣйствително по този търгъ Хаузеръ е билъ оскубенъ и че той, макаръ и да е взелъ добри пари отъ държавата, въ резултатъ, понеже е плащалъ на този и на онзи, и на третия, па може-би и на четвъртия — това ще видимъ по-нататъкъ — е загубилъ. Може-би човѣкътъ да е добросъвестенъ. Самата цѣна на конетѣ е доста висока, или, ако не доста висока, тя е умѣрена и най-малко тази цѣна е могла да причини на Хаузера загуба по 100 л. на коня.

Сега, по-нататъкъ. Прѣзъ сжщата 1903 г. се прави и втора доставка. Г. Хаузеръ, въ отговоръ на Военното министерство, съ една телеграма заявява прѣдварително, че сега вече иска по 750 л. на коня; цѣната по 542 л. на коня е вече отдавна напусната. Викатъ го отъ Сабатка; човѣкътъ е прѣдполагалъ да почне отъ 750 л., та, ако трѣбва да плаща на разни лица, да остане и за него нѣщо. Тѣй е, другояче не може да се обясни. Какъ може да се обясни иначе, освѣнъ че доставчикътъ иска прѣдварително да се осигури? Това е една дистанция, отъ която се пази, да не го оскубятъ, или, ако го оскубятъ, все-таки да има нѣщо да остане и за него. Г. Михаилъ Савовъ се хвали: „Азъ, казва, отъ 750 л. на коня, намалихъ ги на 680 л.; това е моя заслуга.“ Азъ не виждамъ, какъ е заслугата. Единъ подрядчикъ, който е доставилъ по 542 л. коня, който въ миналитѣ години никога не е доставялъ коне срѣщу цѣна по-голяма отъ 600 л. единиятъ, да дойде въ България и да уговори по стопански начинъ лично съ военния министъръ генералъ Савовъ, да достави сжщитѣ коне по 680 л., когато той въ първата телеграма казва, че на коня е загубилъ по 100 л., слѣдователно, съ телеграмата си е искалъ по 642 л. на коня, а тѣ сж му дали 680 л., за мене този успѣхъ на г. военния министъръ не е доказанъ, не е на лице. Тукъ има само едно: че сж дадени да се доставятъ коне по една много висока цѣна. Ако той спечели по 50 л. на коня, отъ 1.000 коня смѣтнете каква сума прави; при това всѣки може да си прѣдстави, какъ може доставчикътъ да оперира съ такава една печалба.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: На конче и наполеонче.

Х. Дограмаджиевъ: Кому да даде?

Д-ръ А. Гиргиновъ: Азъ ще Ви кажа, г. Дограмаджиевъ; изглежда, че сте много нетърпѣливъ, но ще Ви направя и това удоволствие.

Х. Дограмаджиевъ: Дѣ направихте смѣтката, колко ще остане за Савова?

Г. Георговъ: Ще Ви забѣлжа, г. Гиргиновъ, че има много други фирми; не е само Хаузеръ, но Хаузеръ е облагодѣтелствуванъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: И сега се правятъ доставки на коне, и въ минало врѣме, но никога не сж се правили по такъвъ начинъ.

Сега, г. г. народни прѣдставители, е много интересно да знаете, какъ е билъ повиканъ Хаузеръ отъ Сабатка въ София. Г. военниятъ министъръ по онова врѣме се намѣрвалъ въ Евксиноградъ; тогава тамъ е засѣдавалъ бѣлѣжитиятъ Миѣнстерски съвѣтъ; единъ патриотически моментъ е прѣживявала България; очакватъ се отъ Евксиноградъ разпореждания; опасностъ е имало, не знаа какво е имало; армията е трѣбвало да се въоръжи; коне трѣбватъ непременно за българската армия. И пристига отъ Евксиноградъ въ Военното министерство телеграма: „Търгътъ, който е обявенъ за 600 коня, произведете го, обаче за този търгъ вие извикайте и г. Хаузера да дойде да се яви лично при мене.“ Защо ще се яви г. Хаузеръ лично? Г. Хаузеръ цѣли 15 години има свой редовенъ прѣдставител въ България — Григоръ Найденовъ — единъ човѣкъ почтенъ въ всѣко отношение; може г. Михаилъ Савовъ да има лошо мнѣние заради него, но той 15 години е прѣдставлявалъ Хаузера прѣдъ Военното министерство, правилъ е доставки; питайте въ Военното министерство, дѣто ще кажатъ, че доставчикътъ на Григора Найденовъ, който е прѣдставителъ на Хаузера, сж били едни отъ най-добритѣ. Тогава ремонтнитѣ коне сж се приемали въ София. Най-добритѣ ремонтни сж отъ това врѣме. Г. Григоръ Найденовъ не е, слѣдователно, комисионеръ, не е Давичонъ Леви, който влиза отъ канцелария въ канцелария и, ако го допуснете да влѣзе, той веднага ще намѣри кому да стане комисионеръ. Григоръ Найденовъ не е такъвъ. Той е заседналъ 15 години като редовенъ прѣдставителъ на Хаузера. А послѣдниятъ доставка на цѣлъ свѣтъ, доставка на всички съседни намъ държави, доставя и на Турската империя. Г. Григоръ Найденовъ се занимава тукъ съ тая работа; той е прѣдставителъ, както и Кауфманъ е прѣдставителъ на Крупа. Никой нѣма да прѣдполага, че интереситъ на България изискватъ да се игнорира единъ Кауфманъ, за да се вика г. Крупъ отъ Германия, за да се правятъ порѣчки за топове, защото и да дойде самиятъ стопанинъ на фирмата, пакъ трѣбва да плаща комисиони, и ги плаща, както знаете. По тази доставка г. Григоръ Найденовъ не е билъ извиканъ. Защо не е билъ извиканъ? „Тая работа е тайна, секретна. Азъ не мога да кажа на г. Григора Найденовъ, че ще се правятъ доставки“ — отговаря г. Савовъ. Каква е тайната? Азъ не виждамъ тайна. Въ „Държавенъ вѣстникъ“, въ „Военни извѣстия“ и въ „Търговски вѣстникъ“ се обявява, че има да се произвежда търгъ за 600 коня — артилерийски коне, кавалерийски коне. Дѣ е тайната? За тия 600 коня г. министъръ Савовъ вика г. Хаузера да дойде отъ Виена въ София и лично да се срѣшне съ него, защото: „Азъ на г. Григора Найденовъ не мога да съобща тайната“, а на г. Хаузера, който прави доставки и на Турската империя, е могълъ да съобщи тази тайна. Азъ не разбирамъ тази логика. Да се игнорира единъ Григоръ Найденовъ, който е все таки българинъ, който знае тая работа, който е прѣдставителъ на Хаузера и който е писалъ всички заявления на Хаузера, даже въ случаитѣ, когато той не е билъ допуснатъ въ Военното министерство, то значи военниятъ министъръ да прѣдпочита прѣди всяко прѣкото сношение съ Хаузера. Въ такъвъ случай далечъ ли сте отъ мисълта, че съ единъ българинъ да се правятъ гешефти — простете ми за това прѣдположение...

Х. Дограмаджиевъ: Прощаваме.

Д-ръ А. Гиргиновъ: . . . — казвамъ, да се правятъ гешефти съ българинъ, който живѣе въ отечеството си, е все таки по-опасно? Да се извика г. Хаузеръ отъ странство и при четири очи да се върши работата, а на г. Григора Найденовъ да се показва вратата на министерството! Единъ Дуновицъ може да дойде, и той ще дойде, защото и той, както и Давичонъ Леви, сж близки до Савова и могатъ да водятъ подобни прѣговори. И вие ще видите какъ е излѣзълъ на сцената Дуновицъ. Слѣдъ като е билъ повиканъ Хаузеръ, той дохожда и се установява въ хотелъ Панахъ. Г. Григоръ Найденовъ, който му е прѣдставителъ, не знае даже, че Хаузеръ ще дойде. Отива въ Военното министерство и казватъ му: „Ето телеграмата; днесъ пристига“. Г. Григоръ Найденовъ отива право на гарата да чака Хаузера, който ще пристигне съ експреса — прѣдставителъ му е. Когато се явява тамъ, Хаузеръ малко външно се смутилъ, споредъ показанията на г. Григора Найденовъ: не очаквалъ, че г. Григоръ Найденовъ ще се намѣри на гарата. Нейсе. Отъ тамъ качватъ се на единъ файтонъ заедно съ единъ прѣводчикъ на г. Григора Найденовъ и отиватъ въ Панаха. Г. Хаузеръ влѣзълъ въ хотела и почналъ да си прави тоалета. Въ това врѣме дошълъ и надзърналъ г. Дуновицъ и като видѣлъ вътрѣ г. Найденова — избѣгалъ. Слѣдъ малко се явява единъ разсилень отъ Военното министерство и казва: „Кой отъ васъ е Хаузеръ?“ — „Този и този“. — „Г. военниятъ министъръ го вика веднага да дойде тамъ“. И Хаузеръ едва-що си направилъ тоалета, излизатъ тримата: той, неговиятъ човѣкъ Бауеръ и Найденовъ. Добръ, човѣкътъ на Хаузера, Бауеръ, който го е придружавалъ, знаелъ френски. Хаузеръ не знае френски, а знае нѣмски, а г. Савовъ знае само френски. Отиватъ тѣ заедно съ Григора Найденовъ въ Военното министерство и съобщаватъ, че искатъ да влѣзатъ при военния министъръ. Съобщаватъ на послѣдния, че Хаузеръ дошълъ и иска да се яви при военния министъръ. Г. военниятъ министъръ праща извѣстие по разсилния: ще ми пратите само Хаузера. Дохожда разсилень и казва: „Кой е Хаузеръ?“ — „Тоя“. — „Само той може да влѣзе“. Слѣдъ малко дохожда и пита: „Кой е Бауеръ?“ — „Този“. — „И той да влѣзе; а вие ще почакате“. Чакалъ г. Найденовъ вънка въ коридора на Военното министерство около 15 минути. Слѣдъ това излѣзълъ Хаузеръ, хваналъ го алабране и му казва: „Вие сте ми развалили работата. Азъ можехъ да взема 750 л. на коня, а вие сте се съгласили съ 680 л. на коня. И ето сега трѣбваше да дамъ сферта и азъ по 680 л., за да направимъ доставката“. Ето ви, по какъвъ начинъ се вика Хаузеръ въ София и защо се вика. Ако е трѣбвало да се съобщи на Хаузера да си даде офертата, това е могло направо да се стори. Да прѣдполага г. Савовъ, че, ако се избѣгне редовниятъ прѣдставителъ на Хаузера, щѣло да има полза за държавата, това е невъзможно, защото, ако дойде Хаузеръ тукъ, той прави разноски и той трѣбва да си служи съ хора, които знаятъ български и които трѣбва да му напишатъ заявленията и т. н. Плюсъ на това, той си има редовенъ прѣдставителъ, който по право ще взема извѣстенъ провизионъ отъ доставката, дотогава, докогато е неговъ прѣдставителъ. Това знае пѣлъ свѣтъ. Не може, слѣдователно, да се прѣдполага, че когато дойде Хаузеръ да сключва единъ контрактъ, той нѣмъ да плати. Ще плати, защото и самото естество на работата е такова, че той трѣбва да плати. На какво снование г. Савовъ вика г. Хаузера въ своя кабинетъ и не пуца българинъ? Единъ Давичонъ Леви може да бѣде комисионеръ и може да се пуска навсякъдъ; единъ Лаповъ — може; единъ Дуновицъ — може; но единъ Григоръ Найденовъ не може. Единъ Кауфманъ, който сжко е прѣдставителъ — може, а единъ Григоръ Найденовъ —

не може. Азъ не разбирамъ тая логика. Ако е трѣбвало да нѣма комисионери и прѣдставители, които да посрѣдничатъ между чуждитъ фирми и Военното министерство, тая практика е трѣбвало да се упражни спрѣмо всички. Но вие виждате, че не се упражнява. Може-би г. Григоръ Найденовъ по своето положение да не е билъ така близкъ, или така сигуренъ за г. военния министъръ. Азъ това допушамъ; друго-яче не мога да обясня това нѣщо, освѣнъ тѣй, че той не иска да има при себе си Григора Найденовъ, защото го е считалъ за несигуренъ човѣкъ, или защото го е било страхъ, че той, ако знае нѣщо, може да го издаде. Ето защо той иска да работи съ по-сигуренъ човѣкъ, билъ той Давичонъ Леви, билъ Хаузеръ, или Бауеръ, сѣ чужденци, които най-малко сж могли да запазятъ българскитъ тайни и най-малко тѣ могатъ да се грижатъ за тѣхното запазване.

А. Стамболийски: Въ всѣки случай, сѣ е имало тайна.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Минавамъ на другъ въпросъ. Контрактътъ за 1.000 коня, г. г. народни прѣдставители, е сключенъ между Хаузера и Военното министерство по стопански начинъ. Той е сключенъ, слѣдъ като Военното министерство бѣ обявило редовенъ търгъ за 600 коня. За този търгъ г. Хаузеръ е билъ извиканъ въ София. Г. военниятъ министъръ казва: „Произведете търга, но сжщеврѣменно ще викате Хаузера“. Ние въ нашия докладъ питаеме: „Вие, г. министри, произвеждате търгъ, но сжщеврѣменно викате и Хаузера. Не е ли това доказателство, че вие искате непрѣмънно да дадете тая доставка на Хаузера и че само привидно правите търгъ?“ Отговаря ни се: „Не е така; въ Военното министерство въ сжщностъ стои друго-яче работата; азъ искахъ тѣзи 600 коня да се доставятъ съ търгъ, който трѣбваше да стане, но заедно съ това искахъ да вземемъ други 600 коня отъ Хаузера; и за тая втора доставка азъ го викахъ. Слѣдователно, вашето заключение по отношение на мене, че азъ съмъ искалъ да дамъ и тази доставка на Хаузера, за която доставка имаше назначенъ търгъ, е невѣрно“. Обаче, г. г. народни прѣдставители, това твърдѣние на г. Савова е голословно, защото въ официалното писмо на Военното министерство гласи така: „По заповѣдъ на военния министъръ се повикватъ да дойдете да вземете участие въ търга, който ще стане на 25 и на 26 августъ“, а този търгъ е за 600 коня. Слѣдователно, не е така, както се обяснява отъ г. генералъ Савова. Той е искалъ тѣзи 600 коня да останатъ върху Хаузера, макаръ и да се произвежда редовенъ търгъ; това е само привиденъ търгъ. А слѣдъ като дохожда Хаузеръ, вмѣсто 600 коня, порчка се прави за 1.000 коня, и вмѣсто съ търгъ, доставката става по стопански начинъ. И вие се питате, кой правилникъ, кой законъ, кои законоположения, кои интереси могатъ да позволятъ на военния министъръ, въ единъ и сжщ моментъ, за една и сжща работа, при едни и сжщи обстоятелства, да извършва доставката по лично усмотрѣние? Не е ли това произволъ спрѣмо законитъ? Може ли да се обясни друго-яче, освѣнъ само съ това, че тукъ има произволъ, тукъ има лично усмотрѣние и, слѣдователно, нѣма никакво съблюденіе на закона?

Прѣзъ 1904 г., г. г. народни прѣдставители, пакъ се произвежда търгъ за доставка на коне. И по тая търгъ срѣщаме пакъ сжщата оная процедура, каквато срѣщаме и прѣзъ 1903 г. И тукъ има малонаддаване, и тукъ има разни прѣдприемачи, дошли само да изнудватъ Хаузера, което обстоятелство обяснява, защо г. Хаузеръ слѣдъ 1903 г., както свѣдѣтелствува г. Григоръ Найденовъ, не е искалъ да дойде въ България. Той е казвалъ: „Азъ тукъ ще

стоя; кажете колко ще ми дадете на коня; ако ми изнася, ще ви направя една доставка, ама да не ме викате въ България, защото трябва да се разпратят съ 10 души. Азъ не зная даже каква е доставката.“ Хаузеръ прѣдварително не иска да дойде, но като си спомнива доставката на 1.000 коня по 680 л., безъ да се прави търгъ и безъ да се даде възможност на други подрядчици да взематъ нѣщо отъ него, се рѣшава да дойде. Но пакъ сжщитѣ прѣпятствия, както при първата доставка отъ 1903 г.: офорти съ малко намаление, единъ пътъ Гендовичъ, втори пътъ Гендовичъ, който разиграва министерството. Споредъ една резолюция на министра, Гендовичъ е разигравалъ министерството по тоя търгъ цѣль мѣсець, безъ да направи сериозно прѣдложение. Заявленията на Гендовича не би трѣбало повече да се взематъ подъ внимание. Обаче, при все това, Гендовичъ се явява пакъ и прави едно намаление, слѣдъ като контрактътъ е билъ подписанъ отъ тържната комисиия прѣдъ нотариуса. Това намаление, което е много по-малко отъ 5%, е послужило за поводъ на генералъ Савова да унищожи контракта и да постави резолюция: „Утрѣ и други денъ Гендовичъ и Хаузеръ да малонаддаватъ“. Ще има конкуренция! Единъ контрактъ, сключенъ съ тържната комисиия по 625 л., завѣренъ отъ нотариуса, по който тържната комисиия е съставила протоколъ, всичко това съ резолюция възложено. Дохожда Гендовичъ — този Гендовичъ, който прѣди 5—6 дена е получилъ окачествяване отъ военния министъръ, че не е сериозенъ и че само иска да разиграва Военното министерство — подава заявление, и това заявление се уважава, а онзи контрактъ, който е завѣренъ у нотариуса, е трѣбвало слѣдъ това да се фалшифицира съ червено мастило въ Военното министерство. Ето го тукъ. (Посочва го) Ако обича, нека г. Дограмаджиевъ дойде да се увѣри. (Смѣхъ)

Нѣкой отъ мнозинството: Нека види.

Д-ръ А. Гиргиновъ: По този търгъ, г. г. народни прѣдставители, е много характерно най-напрѣдъ слѣдущето. Отъ началото Хаузеръ не се явява на сцената, а нѣкой си Никола Ивановъ, и на нѣколко пкти търгътъ прѣзъ 1904 г. остава върху неговата оферта, понеже е била най-износна. Най-сетнѣ, когато е трѣбвало да се сключи контрактътъ, г. генералъ Савовъ турга резолюция: „Да се сключи контрактътъ“, и тогава излиза на сцената, че не е Никола Ивановъ, а е Хаузеръ. Всички оставатъ очудени въ Военното министерство: „Брей, изпуснахме работата!“ Хаузеръ чакъ сега се явява; слѣдъ като се явява, работата на Никола Ивановъ пакъ се забърква. Явяватъ се отъ разни страни подрядчици и г. министъръ Савовъ е наклоненъ вече да разтури работата, докато не постигне това, което той гони. Задъ Никола Ивановъ се крие Хаузеръ, и когато се узнава, че това е Хаузеръ, въ министерството се спира поржката. Тукъ е Гендовичъ, който почва своитѣ манипулации, характеризирани отъ мене прѣди малко. На края имаме поправка въ контракта, сключенъ отъ тържната комисиия — не отъ военния министъръ — въ смисълъ, че цѣната отъ 625 л., възприета отъ тържната комисиия, е намалена на 615 л., макаръ че въ регистритъ на нотариуса стои 625 л.: имаме удостоверение отъ нотариуса, че контрактътъ е сключенъ съ 625 л. Защо е направена тая поправка? Вѣрно е, че има намаление въ цѣната, но това намаление какво е? То е прѣдизвикано отъ Гендовича пакъ по единъ съвсѣмъ беззаконенъ начинъ. Г. военниятъ министъръ е утвърдилъ контракта на 15 февруарий, а на 14 сжщиятъ мѣсець е направена поправката; тъй че, потвърждава поправката на контракта. А за този контрактъ има да се плаща гербовъ сборъ, има да се плаща сжщеврѣменно патентъ

и такси. За да не се пише новъ контрактъ, и да не се лѣпятъ нови марки, рѣшили да подправятъ завѣреніята отъ нотариуса контрактъ, макаръ че тържната комисиия е държала протоколъ за цѣна 625 л. на коня. Вие виждате, слѣдователно, една нова фалшификация, само за да не се пише новъ контрактъ и да не се плащатъ нови такси.

Х. Дограмаджиевъ: Това не е фалшификация; то е прѣдизвикано да не се прави новъ контрактъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Не е ли фалшификация? Какъ да не е фалшификация? Може ли да не се счита за фалшификация? Туй е документъ, завѣренъ у нотариуса при Софийския окръженъ сждъ, подписанъ и регистриранъ, въ който е казано: „Сключенъ контрактъ между Хаузера и Военното министерство за коне; всѣки единъ конъ струва 625 л.“, а тукъ ние виждаме 615 л. на коня. Това не е ли фалшификация? И въобще какъ може да се фалшифицира единъ контрактъ, който е сключенъ въз основа на едно рѣшение — протоколно рѣшение на тържната комисиия — да се фалшифицира единъ контрактъ, който може да се измѣни само тогава, когато тържната комисиия наново пакъ се събере, за да вземе рѣшение, да протоколира това си рѣшение и да подпише контракта, и тогава другиятъ контрактъ да се счита за унищоженъ?

Х. Дограмаджиевъ: Вие сте забравили елементитѣ на фалшификацията.

Д. Каранешевъ: Г. Гиргиновъ! Защо не дойдете да вземете една лекция отъ г. Дограмаджиева за фалшификацията? (Смѣхъ)

Прѣдседателствуещъ Н. Гимиджийски: Моля, г-да!

А. Димитровъ: Колко сж гербовитѣ марки?

Д-ръ А. Гиргиновъ: 600 л.

А. Димитровъ: Значи, най-напрѣдъ отъ гербови марки сж откраднати 600 л.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Постѣдната доставка на коне е извършена чрезъ комисиия. Доставка сжщо е направена по начинъ незаконенъ. Вѣроятно, тя е извършена затуй, защото е трѣбвало да се даде компенсация на г. Хаузера, тъй като въ прѣдшествуюция търгъ е трѣбвало пакъ да се състезава, да конкурира съ хсра като Гендовича и Давичона Леви. По тая доставка ще кажа, че тя сжщо е направена безъ да се спазятъ абсолютно никакви закони и безъ да е имало абсолютно никаква нужда да се прави по такъвъ своеобразенъ начинъ: да се изпрати една комисиия чакъ въ Унгария, да сключи по стопански начинъ контрактъ съ Хаузера за доставка на коне за българската армия. По тая доставка имаме свѣдѣния, че главниятъ комисонеръ, който никждѣ въ дѣлата на Военното министерство не фигурира, е Дуновицъ. Може-би по-нататъшното слѣдствие, ако се продължи, ще се установи, че Дуновицъ е комисонерътъ, който е ходилъ въ Виена, водилъ е прѣговори съ Хаузера за смѣтка на Военното министерство, за да разпрѣдѣли сумата, опрѣдѣлена отъ комисиията. Въ този контрактъ има неимоверно високи цѣни, защото, ако прѣсметнете всички разноски, направени по прѣстояването на комисиията четири мѣсеца въ Унгария, ако прѣсметнете разноскитъ за прѣхрана на конетѣ, ако прѣсметнете разноскитъ за транспорта имъ — защото е трѣбвало на държавни разноски да се прѣнесатъ отъ тамъ въ България — и като прѣсметнете слѣдъ това, че

българската държава е била лишена от патента и от надлежителни такси по сключването на контракта, ще видите, че цѣлата цѣна се увеличава съ повече отъ 160 л., а доставката е била по 500, по 550 и по 800 л. на конь. Но да оставимъ настрана офицерскитѣ коне по 800 л. Нека вземемъ цѣнитѣ по 500 и по 550 л. на конь. Като прибавите къмъ тѣзи цѣни още по 160 л., ще получите сжщинската цѣна на конетѣ. И тѣзи коне сж доставени по единъ начинъ, който съ нищо не е гарантиралъ интереситѣ на държавното съкровище. Тази доставка е извършена пакъ по единъ своеобразенъ начинъ, съ цѣль да се даде компенсация на Хаузера по по-прѣдпущени търгове, и е извършена съ единствената цѣль да се отърве и Хаузеръ, да се отърве и Военното министерство отъ всичкитѣ онѣзи подрядчици, които сж били цѣль роякъ около Военното министерство и сж искали, съ своитѣ заявления и заплашвания, да взематъ и тѣ нѣщо отъ доставката на Хаузера.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ накратко, много бѣгло, на мѣста даже съ общи думи, искахъ да ви нарисувамъ по какъвъ начинъ сж станали тия доставки на коне. За да получите горѣ-долу по-пълни освѣтления, ще прочета нѣкои отъ показанията, депозиранни прѣдъ слѣдствената комисия, за да видите, да-ли тази доставка може да се обясни по другъ начинъ, освѣнъ само по начина, по който ние сме я обяснили; да-ли ние можемъ да прѣдполагаме, че г. Михаилъ Савовъ при всичкитѣ тѣзи закононарушения, при всичкитѣ тѣзи неправилности и своеобразности, не се е ръководилъ отъ личнитѣ свои цѣли, да се обогатява за смѣтка на държавното съкровище.

Г. Григоръ Найденовъ е депозиралъ въ слѣдствената комисия показания; моля всички г. г. народни прѣдставители, да прѣцѣнятъ, доколко могатъ тѣ да бждатъ достовѣрни и да-ли тѣ сж опровергани съ нѣщо отъ онова, което имаме въ държавната архива, или пъкъ съ обясненията, които ни даде г. Михаилъ Савовъ. Г. Григоръ Найденовъ казва:

А. Екимовъ: 12 ч. е вече.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Сега ще свърша. — (Чете) „Отъ 1893 г. до 1905 г. бѣхъ прѣдставителъ на виенската фирма Хаузеръ и Внукъ въ София, която фирма прѣзъ това врѣме доставяше на Военното министерство коне за армията. Въ началото на юний, ако се не лъжа, 1903 г. имаше търгъ за коне за нѣколко стотинъ коня. Тоя търгъ се разваляше на нѣколко пкти и слѣдъ това се утвърди. Прѣзъ августъ с. г. се обяви новъ търгъ за шестстотинъ (600) коня за войската, който търгъ не се състоя, и офицеритѣ Вълпаровъ и Гешевъ ме убѣждаваха да съобща на Хаузера да се яви лично, за да поеме доставката и сключи контракта. Азъ съобщихъ на Хаузера, но той ми отговори, че не желае да доставлява, понеже по първия търгъ (м. юний или май) 1903 г. билъ ималъ загуба и билъ разиграванъ. Доколкото си експонирамъ, къмъ началото на септемврий 1903 г. полковникъ Вълпаровъ ми събщи, че военниятъ министъръ Савовъ билъ казалъ, да се явя при него лично.

„Азъ веднага (оше сжщия день) отидохъ въ Военното министерство, за да се срѣсна съ г. военния министъръ. На стълбитѣ въ Военното министерство видѣхъ Дуновицъ, който слизаше изъ стълбитѣ. Ако се не лъжа, съ мене бѣше полковникъ Вълпаровъ. Офицеритѣ, който ме водѣше, Вълпаровъ ли бѣше, Ночевъ ли бѣше, не си спомнувамъ, влѣзна да доложи на г. военния министъръ за мене. Слѣдъ малко той излѣзна и ми събщи, че военниятъ министъръ казалъ, какво „нѣма нужда“ отъ мене. И азъ напуснахъ министерството. Понеже имахъ прѣписка съ комисията по доставката на коне (доставката

прѣзъ май—юний 1903 г.), азъ постоянно (често) ходѣхъ въ Военното министерство. Отидохъ единъ день при офицера Ночевъ, който ми събщи: „Твоятъ чорбаджия иде“. И слѣдъ това извади една телеграма, въ която се казваше, че Хаузеръ пристига; нѣмахъ свѣдѣние никакво за пристигането на Хаузера. Прѣдположихъ кога ще дойде и заедно съ Димитра Виятовичъ, който ми водѣше нѣмската кореспонденция, отидохъ на гарата, за да чакамъ експреса. Сжщия день Хаузеръ пристигна. Когато ме видѣ на перона, познахъ, че не му бѣ приятно, дѣто го срѣщамъ. Отъ гарата азъ и Хаузеръ въ единъ файтонъ отидохме въ хотелъ „Панахъ“, дѣто Хаузеръ слѣзна на квартира. Когато взе да си прави тоалета, дойде единъ разсиленъ отъ Военното министерство и попита кой е Хаузеръ; слѣдъ това събщи, че го вика военниятъ министъръ. Хаузеръ събщи, че слѣдъ като се приготви, ще дойде“.

Г. г. народни прѣдставители! Въ прѣписката на Военното министерство, именно върху телеграмата отъ Австрия, има една бѣлѣжка отъ интенданта Вълпаровъ, сложена на 5 септемврий 4 ч. 50 м. слѣдъ обѣдъ, въ която бѣлѣжка е казано: „Г. военниятъ министъръ го вика да дойде при него“, а въ телеграмата е казано: „Днеска пристига съ експреса“. Слѣдователно, бѣлѣжката на Вълпарова се отнася до Хаузера, който, споредъ тази бѣлѣжка, се вика отъ военния министъръ да дойде при него въ Военното министерство. Вие виждате, слѣдователно, че това, което се твърди отъ г. Григора Найденовъ — че когато Хаузеръ си е правилъ тоалета въ хотелъ „Панахъ“, е билъ извиканъ отъ Военното министерство, и че Хаузеръ слѣдъ това отишълъ въ Военното министерство — се напълно потвърждава; даже и г. военниятъ министъръ Савовъ не можа да отрече това обстоятелство, защото бѣлѣжката на Вълпарова е много категорична и недопуска абсолютно никакво съмнѣние. (Чете) „Отъ хотелъ „Панахъ“, азъ, Хаузеръ и Бауеръ, който е прокуристъ на фирмата Хаузеръ и който дойде съ сжщия тренъ заедно съ Хаузера въ София, отидохме въ Военното министерство. Разсилниятъ чакаше прѣдъ вратата на военния министъръ. Слѣдъ това разсилниятъ влѣзна въ кабинета на министра, за да доложи за пристигането ни. Подиръ малко разсилниятъ излѣзе и събщи: „да влѣзе само Хаузеръ“. Хаузеръ влѣзна, а ние чакахме. Слѣдъ малко извикаха и Бауеръ, който знаеме и французки. Азъ продължавахъ да чакамъ въ коридора. Слѣдъ 20—30 минути Хаузеръ и Бауеръ излѣзнаха отъ кабинета на министра. Хаузеръ се обърна къмъ мене съ думитѣ: „Вие сте покварили мое дѣло“. Г. Хаузеръ знае сръбски (хърватски), защото е близо до хърватско, или, вѣроятно, поради своята търговия. Съ г. Найденова се е разговарялъ на сръбски или хърватски, затова му е казалъ въ случая фразата, която г. Найденовъ си спомня, а именно: „Вие сте покварили мое дѣло“. „Взе ме подъ ручка и ме упрекуваше, че сме дали 680 л. за конь . . .“ Защото по-рано, Найденовъ, като прѣдставителъ на Хаузера, като е билъ въ Военното министерство, когато се е викалъ Хаузеръ съ телеграми, запитанъ отъ разни служачи въ Военното министерство — вѣроятно, отъ нѣкои отъ чиновницитѣ-офицери тамъ — е казалъ, че фирмата може да достави конетѣ по 680 л. единиятъ, та прѣдварително опрѣдѣлил цѣната. Сега, като дохожда Хаузеръ и влиза при военния министъръ, военниятъ министъръ му казва: „Вашиятъ прѣдставителъ вече пое ангажментъ за 680 л., защото той е казалъ, че вие сте стѣгласни да доставите конетѣ съ по 680 л. единиятъ“. Поради това Хаузеръ е трѣбвало да се съгласи. Сега, като излиза отъ кабинета на министра, Хаузеръ упреква Григора Найденовъ и му казва: „Вие сте покварили мое дѣло“. „Взе ме подъ ручка и ме упрекуваше, че сме дали 680 л. за конь, когато е могълъ да получи по 720—750 л. на конь. Азъ бѣхъ устно говорилъ на чинов-

пици-офицери въ Военното министерство, че ако се даде по 680 л. на коня, Хаузеръ ще се съгласи съ доставката — ще дойде въ София. Азъ му отговорихъ, че цѣната 680 л. на коня е добра, че той трѣбва да бѣде доволенъ съ тая цѣна и че ако цѣнитѣ бѣдатъ извънредно голѣми, фирмата ще бѣде подложена на критика и ще загуби доброто си име въ България. Отъ министерството се завърнахме въ хотела. Съобщихъ ми, че иска да си заминава на другия денъ — 6 септемврий. На 5 септемврий, споредъ бѣлѣжката на Вълнарова, пристига Хаузеръ; това сжщото твърди и Григоръ Найденовъ, безъ да гледа въ дѣлата. И г. Пешевъ, който, може-би, е най-малко заинтересованъ въ това дѣло, присъствуваше при разпита на г. Найденова и видѣ, че никакво дѣло не се показва на г. Найденова, че всички тия факти той ни каза по паметъ, и който познава г. Найденова, ще знае, че е човѣкъ, който може много добръ да помни. На 5 септемврий е пристигналъ Хаузеръ, а на 6 септемврий се е подписалъ контрактътъ — и отъ държавната архива се вижда, че на празника „Съединението на България“ е подписанъ този контрактъ — въ единъ неприсъственъ денъ.

А. Стамболийски: Прѣзъ врѣме на парада.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Да. — Сега, по-нататѣкъ, г. г. народни прѣдставители. Като е казалъ Хаузеръ на г. Григора Найденовъ, че на 6 септемврий — на другия денъ — си заминава, той се е очудилъ, защото е дошълъ и защо толкова скоро си отива. „Азъ се очудихъ, защото знаехъ, че контрактътъ и поемнитѣ условия не бѣха подписани. Тогава той ми съобщихъ, че всичко било свършено по тая доставка; цѣната и количеството уговорено. Азъ му напомнихъ за нуждата отъ по-нататѣшнитѣ формалности, именно утвърдението на Министерския съвѣтъ“. И г. Григоръ Найденовъ, който отъ дълги години е доставялъ коне за българската армия, знае, че трѣбва да има разрѣшение отъ Министерския съвѣтъ, че чакъ тогава военниятъ министъръ може да поеме извѣстно задължение да сключва контрактъ за доставки, възлизащи на нѣколко стотинѣ хиляди лева; та като е обърналъ вниманието на Хаузера върху липсата на постановление отъ Министерския съвѣтъ, г. Григоръ Найденовъ продължава така: „Тогава той — Хаузеръ — ми съобщихъ, че Савовъ говорилъ по телефона въ негово присъствие и че по телефона наредилъ всичко. Отъ този разговоръ узнахъ, че доставката е за хиляда (1.000) коня, а не за 600 коня, както по рано се знаеше. На другия денъ, 6 септемврий 1903 г., отидохъ въ министерството да видимъ, дали сж готови поемнитѣ условия. Прѣди обѣдъ сжщия денъ офицеритѣ Цанковъ и Марковъ (майоръ) ги прѣвеждаха на нѣмски и на френски. До 11 часътъ 6 септемврий 1903 г. поемнитѣ условия бѣха приготвени и Хаузеръ ги подписа“. И, вѣрно е, въ държавната архива сжщо има подписа на Хаузера, който на 6 септемврий е подписалъ поемнитѣ условия, взелъ е единъ завѣренъ прѣписъ отъ тѣхъ и си е заминалъ съ трена за Унгария. „Сжщия денъ Хаузеръ си замина слѣдъ обѣдъ заедно съ Бауера. Слѣдъ два-три дена Бауеръ отново дойде въ София. Съ него се срѣснахъ въ хотела. Тукъ той прѣброй 40 банкноти по хиляда (1.000) крони едната, всичко 40.000 крони. Отъ тия пари той ми даде 8.000 крони, за да ги размѣня въ левове и съ тѣхъ да платя патента и гербовия сборъ по сключването на контракта“. 8.000 крони отъ 40-тѣ хиляди крони е далъ Бауеръ на Найденова, да отиде да плати патента и гербовия сборъ по сключването на този контрактъ. Това нѣщо се потвърждава отъ държавната архива; ако сте чели нашия докладъ, трѣбва да сте забѣлѣжали, че тамъ има една бѣлѣжка, че на тая и тая дата — колто напълно се схожда съ показанията на г. Григора Найденовъ — въ финансовото управление и въ градското

общинско управление въ София сж внесени отъ Григора Найденовъ всички берни по сключения контрактъ. „За какво му бѣха останалитѣ 32.000 крони, не знамъ“. Забѣлѣжете цифрата 32.000 крони — тѣ сж близо 33.000 л. „Слѣдъ това — слѣдъ единъ или два дена — той замина за Цариградъ. Азъ му писахъ въ Цариградъ да дойде да подпише контракта. Дотогава контрактътъ не бѣше подписанъ. На връщане отъ Цариградъ той се отби въ София и подписа контракта.“ И това е вѣрно, защото контрактътъ е подписанъ отъ Бауера, ако се не лъжа, къмъ 16 септемврий; на 6 септемврий е сключенъ контрактътъ и на 16 е подписанъ при нотариуса съ гълъмошно. Заедно съ българския екземпляръ, подписанъ отъ Бауера, има и французки екземпляръ, на който е подписанъ Хаузеръ и Внукъ, а подъ подписа на Хаузера е подписалъ и Бауеръ, а най-долу, при завѣрката на нотариуса, г. г. Григоръ Найденовъ и Виятовичъ сж двамата софийски граждани, които сж удостоверири самоличността на Бауера. Така щото виз виждате, че всички тия показания на Григора Найденовъ се потвърдяватъ напълно отъ държавната архива.

Това е по първия търгъ въ 1903 г. за 1.000 коня, дадени по 600 л. единиятъ.

„Прѣзъ 1904 г. февруарий се обяви новъ търгъ за коне — 580 коня.“ Това е вѣрно споредъ държавната архива. „Търгътъ се състоя, остана върху Хаузера. По този търгъ се яви лично тукъ Хаузеръ. Искаше да се яви при министъръ Савова. Търгътъ се утвърди, контрактътъ се подписа отъ нотариуса, внесохме патента, обаче, по-късно Гендовичъ офирира, търгътъ се разтури и се обяви новъ.“ Това е фалшифицираниятъ контрактъ, за който ви говорихъ. Слѣдователно, показанията на Григора Найденовъ пакъ се потвърдяватъ отъ държавната архива. Ако вземете писмата на нашата слѣдствена комисия, относящи се до тази фалшификация — защото тази фалшификация я нѣма въ дѣлото на Военното министерство, тамъ има единъ прѣписъ отъ контракта, въ който прѣписъ не може да се забѣлѣжи това — ще видите, че тя е извършена върху оригиналния контрактъ, съ който ние едвамъ по-късно можахме да се снабдимъ. И това обстоятелство, което въ онзи моментъ бѣше най-малко извѣстно, е съобщено на насъ отъ г. Григора Найденовъ и то се потвърява напълно отъ книгата къмъ дѣлото на Военното министерство. „Новиятъ търгъ остана пакъ върху Хаузера. Понеже по търга се правѣха мъчнотии“ — азъ обръщамъ вниманието ви, г. г. народни прѣдставители, върху това, защото е вѣрно, че сж се правили голѣми мъчнотии: така се обяснява, защо се е приобгнало до мѣрката, да се фалшифицира цифрата на контракта — „една вечеръ Бауеръ ме взе въ фойтонъ и отидохме въ къщата на министъръ Савова. Фойтонътъ се спрѣ на една съсѣдна площадка, на страна отъ къщата на генералъ Савова. Той (Бауеръ) спрѣ на това мѣсто фойтона. Дотогава азъ не знаехъ кждѣ живѣе министъръ Савовъ“ — и азъ даже не знаа, макаръ че съмъ софийнецъ. „Познахъ, че Бауеръ знае коя е къщата на военния министъръ: изглежда да е ходилъ и другъ пътъ у Савова. Азъ останахъ въ фойтона, защото Бауеръ ме задържа въ фойтона“ — казалъ му: „Стойте въ фойтона“. „Бауеръ се отпрати въ къщата на Савова. Влѣзна въ нея. Азъ наблюдавахъ отъ фойтона. Слѣдъ 10—20 минути Бауеръ се върна. Седна въ колата и почна да нарича Савова „багабонтинъ“: той бѣ разсърденъ и говорѣше на нѣмски сърдито“. Да кажете и на най-простия българинъ нѣмската дума „багабонтинъ“, той ще разбере, че това е „вагабонтинъ“. По-нататѣкъ г. Григоръ Найденовъ дава слѣднитѣ показания: „Слѣдъ това търгътъ се утвърди, сключи се контрактътъ и той си отиде.“ И така Бауеръ е ходилъ при бившия воененъ министъръ генералъ Савовъ и, като се е върналъ при Григора Найденовъ, нарекалъ го е „бага-

бонтинг“, обаче, при все това сдѣлката е била уговорена, контрактът е билъ сключенъ и доставката му е била възложена. Види се, г. генералъ Савовъ е заслужилъ този епитетъ на Бауера, който по неволя му е правилъ това нощно посѣщение. „Прѣзъ 1905 г. безъ никакъвъ търгъ пратиха една комисиия въ Унгария, която да купи направо отъ Хаузера коне. Слѣдъ това азъ повдигнахъ въпросъ да ми се прати провизионата. Хаузеръ даже не искаше да ми отговори“. Ето по какъвъ начинъ се развива доставката. Прѣзъ 1905 г. става новъ търгъ, но г. Григоръ Найденовъ остава на сухо; той е изоставенъ вече и отъ Военното министерство, изоставенъ е и отъ Хаузера. Прѣзъ 1905 г. той пише за своята провизиона на фирмата Хаузеръ, като нейнъ прѣдставителъ, и иска да му се даде единъ отговоръ, но не е получилъ никакъвъ отговоръ отъ Хаузера.

А. Екимовъ: Ако позволите, да Ви попитамъ една дума.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Заповѣдайте.

А. Екимовъ: Вие не зададохте ли въпросъ на г. Григора Найденовъ, защо именно разправя всички тия работи и на кого се сърди; да-ли не е било въпросъ, че и той не е могълъ да каптиса нѣщо отъ тѣзи комисиони, или е искалъ съ туй да послужи на българската държава?

Д-ръ А. Гиргиновъ: Вашиятъ въпросъ е свършено излишенъ тукъ.

А. Екимовъ: Да-ли показанията на г. Григора Найденовъ сж хвърлили свѣтлина върху работата — само туй питамъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Г. Екимовъ! Г. Григоръ Найденовъ е на услугитъ на българската слѣдствена властъ; той даде показанията си съвсѣмъ експромто; нѣз го бѣхме извикали по едни анонимни донесения; и г. Григоръ Найденовъ цѣла година, може-би, се е стъмнѣвалъ да изнесе ли тия работи, но когато тия донесения дойдоха до насъ, той, като добъръ българинъ, трѣбваше да дойде прѣдъ слѣдствената комисиия да каже туй, което знае.

А. Екимовъ: Тогазъ, на врѣмето да ги е изнесълъ въ печата, но не ги и изнесълъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Ако не ги е изнесълъ въ печата, това е едно обстоятелство, което не засѣга неговитъ показания: тия негови показания сж достовѣрни и никой не може да ги опровергае. А да-ли е могълъ да ги изнесе тогава, това е единъ въпросъ, който не интересува насъ тукъ.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ искамъ да ви прочета протокола, който съмъ снелъ отъ показанията на г. Григора Найденовъ, за да видите цѣлата илюстрация на работата. „Прѣзъ мѣсецъ май 1906 г. азъ заедно съ г. Димитра Виятовичъ отидохъ въ Виена“. Димитър Виятовичъ, както вече споменахъ, е прѣводчикъ на г. Григора Найденовъ относително неговитъ нѣмски писма, слѣдователно, много естествено е г. Григоръ Найденовъ да вземе г. Виятовича оттукъ и прѣзъ май 1906 г. заедно съ него да се отправи въ Виена при Хаузера, за да си търси комисионата, възнаграждението, провизионата, като неговъ прѣдставителъ, за всички онѣзи доставки, които сж станали прѣзъ 1903, 1904 и 1905 г. „Явихме се въ контората. Нѣколко дена подъ редъ ходихме въ контората. Единъ денъ повдигнахъ въпроса за провизиона (комисионата). Тогава Хаузеръ ми каза: „Мене ме обраха“. Отрече правото ми. И слѣдъ това отвори си тефтеритъ и ми показа: на

едно мѣсто бѣ записано тридесетъ (30) хиляди, дадени на „военния министъръ Савовъ“. Тия показания на г. Григора Найденовъ се потвърждаватъ напълно и отъ думитъ на г. Виятовича, който заедно съ г. Григора Найденовъ е билъ въ контората на Хаузера и е видѣлъ тоже тефтеритъ му. И че това показание е много естествено и правдоподобно, показва слѣдното обстоятелство: Хаузеръ е изнесълъ тефтеритъ си, за да ги покаже на г. Григора Найденовъ и на прѣводчика му г. Виятовича, не съ цѣлъ да излага бившия воененъ министъръ генералъ Савовъ, не да прави шантажъ, не да прави фокуси, а просто за да покаже на г. Григора Найденовъ, ст. тѣхъ, че той нѣма право на провизиона, защото е ограбенъ въ България и защото той за тѣзи доставки е плащалъ други услуги, а не услугитъ на г. Григора Найденовъ. Показанието е много естествено; не е случаятъ, като да сж се ровили изъ тефтеритъ, та случайно да ги отворятъ на това мѣсто и да видятъ това; г. Григоръ Найденовъ казва: Хаузеръ ми отвори тефтеритъ си, за да ги видя съчитъ си и да не искамъ комисиона, защото нищо не съмъ билъ направилъ по тия доставки.

Г. Георговъ: Като е далъ тия показания г. Григоръ Найденовъ, вие направихте ли разпореждане чрѣзъ българската легация въ Виена да искате тефтеритъ на Хаузера? Хаузеръ ви е телеграфиралъ и слѣдъ неговата телеграма вие бѣхте длѣжни да изискате неговитъ тефтери. Той не може да ги скрие — тѣ всѣкога стоятъ тамъ.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Не можахме да направимъ това. — Хаузеръ му отворилъ една партида и му показалъ на едно мѣсто записани 30.000 л., дадени на военния министъръ Савовъ. И Виятовичъ, който знае добръ нѣмски езикъ, повтори това, че било изрично казано на нѣмски „на военния министъръ Савовъ“ и ние сме го турили въ нашия протоколъ въ кавички. „Въ друга партида отъ февруарий 1904 г. по доставката на 580 коня“ — тая е втората доставка отъ 1904 г. — „дадени на „военния министъръ Савовъ“ седемнадесетъ хиляди четиристотинъ (17.400)“. Това е писано въ втората партида по тая доставка. „Въ другъ тефтеръ за 1905 г. по доставката на 1.040 или 1.044 коня“ — г. Найденовъ не си спомняше, понеже е имало и други 50 коня, доставката на които не е станала при Хаузера; при все това, даденитъ показания, съ съмнѣние за 4 коня, се напълно потвърждаватъ отъ държавната архива — „дадени на „военния министъръ“, чрѣзъ едно трето лице, името на което не можахъ да прочета, сумата петдесетъ хиляди крони ли бѣха или левове — не знаа. Сумата 30.000 л., дадени на Савова, се отнасяше за доставката прѣзъ 1903 г. септември мѣсецъ (доставка на коне). Веднага слѣдъ това Хаузеръ бърже затвори тефтеритъ. Азъ обрнахъ внимание на Виятовича да помни това, което видѣ. Понеже Хаузеръ не се съгласи да ми плати доброволно, азъ се отнесохъ до адвоката д-ръ Митлеръ. Заведохъ дѣло прѣдъ виенскитъ сѣдилища. При разглеждане на дѣлото Хаузеръ публично заяви, че азъ не съмъ услужилъ нищо, че му услужилъ Дуновицъ, че го ограбили, че България била вагабонтска страна. Така пледираше и неговиятъ адвокатъ прѣдъ сѣда. Сѣдътъ ми даде на разположение официалния прѣводчикъ“... „Като видѣхъ всичко това, спогодихъ се съ Хаузера. Прочете ми се“.

Това сж показанията на г. Григора Найденовъ. Вие виждате, г. г. народни прѣдставители, по какъвъ начинъ сж депозираны тия показания у насъ. Това сж най-естествени показания, дадени отъ единъ свидѣтель, който е билъ поставенъ въ центра на всичкитъ доставки на коне; единъ свидѣтель, който е билъ въ прѣми съотношения съ Хаузера; единъ свидѣтель, който е отишълъ въ Виена по съвсѣмъ

естествени причини — да прибере провизионата си, затуи, защото не сж му били изплатени сумитѣ, които той е считалъ, че трѣбва да получи; единъ свидѣтель, който води съ себе си Виятовича, който сжщо потвърждава писанитѣ въ протокола суми, който потвърждава напълно това, което казва Григоръ Найденовъ. Нѣщо повече даже. Полковникъ Вилички заяви прѣдъ слѣдствената комисиия и ние го протоколирахме, че Димитъръ Виятовичъ, човѣкъ на Григора Найденовъ, още много по-отрано, не сега, вчера или она денъ, когато работѣше слѣдствената комисиия, ами много по-отдавна, е казалъ прѣдъ него, че по-голѣмъ крадецъ отъ генералъ Савова нѣма. Това е показанието на полковникъ Вилички. Виятовичъ, човѣкъ на Григора Найденовъ, по-рано е твърдилъ туй нѣщо. Вземете показанията на генералъ Вълнарова — и той ще ви каже, че сж се срѣщали тамъ, че е казалъ, какво конетъ сж много сжжли. Като вземете прѣдъ видъ по какъвъ начинъ доставкитѣ сж били отдавани, че Хаузеръ е билъ излаганъ на най-голѣми произволи, че Хаузеръ е раздавалъ суми на трети лица, вие не ще можете да допуснете нищо друго, освѣтъ че доставкитѣ на коне сж нечисти и че събраниятъ материалъ, подкрѣпенъ отъ свидѣтелски показания и отъ държавната архива, не се опровергава по никой начинъ съ това, съ което г. Савовъ искаше да го опровергае вчера. Нуждата отъ коне не опровергава още нищо. Напротивъ, тя може да подкрѣпи у насъ убѣждението, че този, който е извършилъ нечистата сдѣлка, се е възползувалъ отъ тия ненормални врѣмена, за да прикрие своята сдѣлка, за да получи по-голѣмо основание да прави туй нѣщо. И ако дѣйствително се установи, че врѣмената сж били критически, и при все това сж се вършили нечисти сдѣлки, тѣзи обстоятелства ще бѣдатъ въ вина на бившия воененъ министъръ, тѣ ще отегчатъ неговата вина, тѣ нѣма да го оправдаятъ. И напразно той искаше да докаже, че когато билъ въ Евксиноградъ, трѣбовало да дава шифровки, защото българската държава била въ опасност. Нѣма опасност тукъ. Може да е имало опасност, но сжщеврѣменно има и една нечиста сдѣлка. Ако може да я опровергае нѣкой, нека я опровергае. Г. Михаилъ Савовъ не я опроверга, а още по-малко я опровергава г. Хаузеръ съ своето писмо, който ни пише отъ Виена, че узналъ, какво български вѣстници писали, че неговата фирма си е служила по доставката на коне съ нечисти работи, съ рушвети, и че въ интереса на истината той трѣбва да опровергае това нѣщо по единъ най-категориченъ начинъ, защото неговата фирма била много реномирана и нѣмала нужда да си служи съ такива срѣдства. Това показание на Хаузера още никого не може да убѣди. Напротивъ, това е показание на единъ заинтересованъ човѣкъ, на единъ заинтересованъ доставчикъ, който до вчера и днесъ и въ бѣдѣще ще ни доставя коне, и естествено е, ако той протестира, дѣто се говори въ България, че неговата фирма нѣкога си е служила съ подкупи прѣдъ Военното министерство. Ето какъ е заинтересоваността въ случая: заинтересоваността е на страната на обвиняемитѣ министри. Обвиняватъ г. Григора Найденовъ, че е заинтересованъ. Съ какво е заинтересованъ? Той си отмѣщавалъ на военния министъръ, затова, защото послѣдниятъ станалъ причина Хаузеръ да вземе Дуновитъ за свой прѣдставителъ въ София. Защо, отъдѣ накъдѣ? Найсетѣ, може да има отмѣщение, но нѣма ли нѣкои

хора, които умишлено криятъ тия работи? Но не е важенъ мотивътъ — може единъ човѣкъ по мотивъ за лично отмѣщение да даде и вѣрни показания, а има другъ, който, за да облагодѣтелствува извѣстни лица, крие всичко; важното е: вѣрно ли е неговото показание? Даже ако допуснемъ, че е имало мотивъ да отмѣщава на г. Савова, за мене е важенъ въпросътъ: е ли това показание вѣрно и достоверно, опровергава ли се съ нѣщо? Съ нищо. Ако Хаузеръ — това, което каза и г. Георговъ — докара прѣдъ държавния сѣдъ своитѣ тефтери отъ 1903, 1904, 1905 г., завѣрени съгласно търговския законъ на Австрия, и ако, слѣдъ тщателна проверка, се установи, че тамъ нѣма записани ония пера, тогава може да се каже, че показанията на Найденова и Виятовича сж невѣрни и недостоверни и трѣбва да се изоставятъ; но досега тѣ съ нищо не сж опровергнати. Тая работа е толкова доказана, че не може да се иска повече; този, който иска отъ насъ да докажемъ нѣщо повече, той иска невъзможна работа. Възраженията на г. Савова по това обвинение, именно, че тая афера била ненадѣлно изнесена отъ слѣдствената комисиия прѣдъ парламента, че той не билъ разпитанъ и пр. и пр., показватъ само едно: у г. Савова има сложено убѣждение, че тази афера е много злѣ разкрита заради него и именно затова се опасява; той ви казва даже, че вие не можете да се занимавате съ тази афера, затова, защото я нѣмало въ първия докладъ.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Свършихте ли, г. Гиргиновъ?

Д-ръ А. Гиргиновъ: Не съмъ свършилъ. Г. г. народни прѣдставители! Азъ искамъ да говоря още по една-две работи и ще свърша въ половинъ часъ.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Сега не можете ли да свършите?

Д-ръ А. Гиргиновъ: Не мога. Азъ искамъ да говоря нѣщо за Касоновата афера и ще свърша.

М. Ничовъ: Другъ ще говори по Касоновата афера.

А. Екимовъ: Освѣтлени сме по нея.

Д. Мишевъ: Направете своето заключение.

А. Краевъ: Оставете г. Гиргинова да довърши.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Имамъ още много материалъ за говорене. Сега прѣди обѣдъ не мога да свърша.

Министъръ Н. Мушановъ: Дайте възможност на човѣка да говори подиръ обѣдъ, г. прѣдседателю.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Искамъ да обясня нѣкои работи.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Г. Гиргиновъ! Имате ли да говорите още много?

Д-ръ А. Гиргиновъ: Имамъ. Не мога да свърша сега.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Вдигамъ засѣданието за подиръ обѣдъ въ 2 ч.

(Вдигнато на 12 ч. 15 м. постъ пладне)

Прѣдседателствующъ подпрѣдседателъ: Н. Гимиджийски.

Секретаръ: Г. Копринаровъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гълъбовъ.